

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt

des Bundes

zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів, піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 26.

Відень, 25-го червня 1917.

Ч. 156

ПРОСИМО ВІДНОВИТИ ПЕРЕДПЛАТУ.

Яку автономію хотять нам дати російські ліберали.

„Розклад держави на суверенні незалежні одиниці пільком неможливий“. „Збереження державної єдності Росії се межа, якої партія не переступить“ — таку маршруту питання про автономію і національну справу визначив Мілюков зїздови партії народньої свободи, відкриваючи його засідання.

„Політична нація російської держави (?) повинна скувати ся залізним обручем спільного горожанства й зажити внутрішнім органічним життям російського патріотизму (?)“ — поясняє орган Мілюкова „Річ“ ідеал державної єдності Росії.

На іншим місці читачі знайдуть докладне звіттє з дискусії про автономію і національну справу на зїзді партії народньої свободи та прийняті зїздом резолюції.

Партія, яка в перших двох місяцях російської революції грала в тимчасовім правительстві верховодячу ролю та свого рішачого впливу не стратила й по вступленню до кабінету кількох соціалістів, сказала своє важке слово в національній справі. Придивимо ся до нього.

Право уживання місцевих мов у місцевих державних і громадянських інституціях, з забезпеченням прав російської мови яко державної; забезпечення початкової, а по можности й дальшої освіти в рідній мові — отсе й усі національні права, якими наділяє партія народньої свободи поневолені народи Росії.

У відповідь на змагання поневолених народів зорганізувати ся на своїх територіях в правно-державні організми партія народньої свободи виставляє залізний обруч не тільки спільного горожанства, але й російського патріотизму! Всяку гадку про національно-територіальну автономію партія відкидає. Що ж вона дає? Провінціальну автономію!

Провінціальна автономія партії народньої свободи ні в чім не змінює дотеперішньої внутрішньої будови держави й має на оці лише розширення компетенції губернських земств у господарських і культурних справах. Є се те саме, що було при царизмі, тільки може інший вигляд матиме.

Нічого нового партія народньої свободи не вдумала і з правом окремих земств робити між собою умови про спільне поладження якихсь справ. Такі річі діялись і при царизмі. Згадати хочби переселенську організацію кількох українських губернських земств з осідком у Полтаві.

Нове у партії народньої свободи хіба те, що конституція повинна відкрити дорогу до злиття існуючих тепер територіальних одиниць в більші області, до розділу на менші одиниці й до зміни їх границь та компетенції. Се „не виключає далекоїдучих аспірацій окремих країв і національностей, тільки віддаляє здійснення сих аспірацій на другу чергу“ — заспокоює „Річ“.

Але Українці красно дякують за сю грушку на вербі. Плід непевний і для нас дуже небезпечний. Ми не можемо допустити, щоб яка будь частина нашої національної території, особливо окраїнні землі, були предметом межових експериментів ріжних „автономістів“ кадетського типу.

Український народ єдиний, його територія становить одноцільну, майже замкнену в собі культурну й господарську цілість і на сій території не може бути десяткох чи кількох там „провінціальних автономій“, тільки спільна й одноцільна для цілого краю організація крайового й місцевого життя.

Цілий ряд пограничних з Великоросією губерній і областей (чернігівська, курська, воронізька, донська й инш.) мають мішане населення. Вони не можуть лишити ся в такім територіальнім виді, як тепер, бо зроблять ся ареною страшної національної боротьби, подібно деяким коронним краям Австрії. Їх треба відразу поділити на свої етнографічні часті й долучити до своїх етнографічних тіл.

Партія народньої свободи слїдом за царизмом хоче зберегти політичну, культурну й економічну цілість Росії та перевести лише децентралізацію законодавства в тих територіальних одиницях, які лишили ся в спадку від старого ладу. Се не є жадне розв'язання національної проблеми, тільки витворення нових умов для заогненої національної боротьби. Чи можуть державні реформатори ставити собі такі задачі?

Кокоскін боїть ся, що національно-територіальна автономія в своїм послїдовнім розвитку може довести навіть не до федерації (союзної держави), тільки до конфедерації (союза держав), а в поодиноких національно-територіальних краях утворити централізм. Так є. Українці саме змагають до такої правно-державної організації своєї національної території, яка давала б їм повну свободу вибирати собі союзників і форму союзів з іншими народами.

Внутрішній лад України — се діло самих Українців. Вони у себе запровадять такий лад, який буде відповідати інтересам національного розвитку й національної сили українського народу та не допустять, щоб хтось інший мішався в їх внутрішні справи.

Партія народної свободи вже починає тратити на своїм значінню і впливах з причини продовження тенденції царизму в міжнародній політиці. Негативне відношення партії до національної справи, як її ставлять поневолені нації Росії, що становлять більшість населення держави, не може очевидно приспорити ані симпатій, ані сили.

Бажаючи позітати партією державної єдності й неподільності Росії, кадети, оскільки будуть далі стояти у влади, своїм централізмом скорше доведуть Росію до розпаду на свої складові часті, ніж се могло-б стати ся при іншим відношенню до національної справи. З такою партією Українцям не по дорозі й треба дивуватися, що є ще одиниці українського походження, що находять ся в її рядах.

В часі, коли війна ведеть ся під гаслом свободи націй, коли ті самі кадети далі стоять при перебудові південно-західної Європи на основі автономії й самостійності націй, коли в самій Росії вже двом націям (Фінляндцям і Полякам) признано право на державну самостійність, — щоб Українці дальше лишали ся розкавалковані на zdeцентралізовані, штучно викреслені губернії в єдиній неподільній Росії? Сьогодні ніколи не буде!

Які-б сильні залізні обручі російського горожанства й патріотизму ні кувала для нас партія народної свободи, — ми їх розірвемо.

Український військовий зїзд у Києві.

Як можна було догадувати ся, анонімний лист з погрозами Винниченкови й Петлюрі се справа чорносотенців. Як доносить „Кіевская Мысль“ з 23 мая н. ст., до президії зїзду передано записку в закритій коверті. Матрос Письменний, що був у складі президії, відчинив коверту й заявив зборам, що він одержав анонімну записку мерзенного змісту на адресу Винниченка й Петлюри. На пропозицію перечитати її в неприсутности згаданих в ній осіб збори з глибоким обуренням запротестували проти читання анонімів і багато кинуло ся на сцену та стало цілувати Винниченка й Петлюру. Письменний в обуренню піввав записку й тільки на другий день Винниченко, що довідав ся про її зміст, сам з катедри заявив зїздові, що якийсь анонім в неприличних висловах грозив смертю йому й Петлюрі, як вони згодять ся поставити свою кандидатуру на членів військового генерального комітету. Треба думати, що ся записка се ніщо інше, як підроблене письмо, яке прийшло зовні, від чорносотенних панів.

Відношення до війни.

Бесідники Шаповал, Білоконь, Масюк і Луценко у своїх промовах віддавали загальній настрої зїзду в справі відношення до війни. Їх думки можна коротко так зібрати: Українці і за старого режиму, який ненавиділи вони до глибини душі, все-таки йшли боронити Росію від посягань внішнього ворога в надії на кращу будучину для Рідного Краю; а тепер, одушевлені впливом свободи, вони зроблять се ще краще й охотнійше, коли обєднають ся з братами по духу й крові в дружній українській армії і коли нове правительство окремим актом проголосить принцип національ-

но-територіальної автономії України при федеративнім ладі російської демократичної республіки. Розпочата в інтересах капіталістичної буржуазії війна для справжньої демократії не тільки не потрібна, а навпаки шкідлива та її треба скінчити при першій можливості, але під неодмінною умовою, щоб, ідучи за прикладом російського тимчасового правительства й Ради робітничих і солдатських депутатів, російські союзники згодили ся на скінченне війни без анексії і котрибуцій і щоб у міжнародній конференції взяли участь і представники українського народу в цілях поправи границі на основі добровільного самоозначення націй з огляду на можливість бажання у українського населення східної Галичини злучити ся з своїми братами на російській Україні. Делегатові 5-ої армії Сокурєнкови, котрий був за побідною війною і прилученне Галичини назвав анексією, пригадав другий делегат 5-ої армії Селецький даний їм наказ, що прилученне Галичини до російської України се неодмінна умова їх повноважень на зїзді. Як і попередні бесідники, Селецький пояснив, що добровільного злучення розданих частей народу шляхом порозуміння їх представників на конгресі не можна уважати анексією в ніякім разі. В дусі попередніх бесідників висловив ся також Глуценко, який додав, що „українська демократія повинна обєднати ся з демократіями інших народів і вести війну до побідного кінця для спокою усього світа“.

Поручник Міхновський заявив, що основою війни є біологічний закон боротьби за існування, але сей закон в його поясненню находить свій вислів виключно в національних конфліктах. Є нації — пани й нації — раби. І теперішню війну викликали нації — пани ізза сварки, що повстала між ними на ґрунті національного змагання. Менші нації, нації—раби, втягнули суверенні нації у боротьбу силою їх національного панування проти бажання перших і властиво на шкоду їх існуванню. Соціальні проблеми можна розв'язати тільки по розв'язанню національних проблем. Одначе коли воювати, треба знати, за що ми воюємо. Сьогодні перед нами у всій великості засіяв ідеал волі рідного народу, ідеал воскресення, одної великої нероздільної України від Дону по Сян. Серед бурливих оплесків бесідник передав президії свою резолюцію з мотивами, витягненими з проєкту Вільсона.

Привітаний оплесками, почав свою промову В. Винниченко категоричною заявою, що в поглядах на суть справи він стоїть на діаметрально протилежнім становищі, яке зайняв попередній бесідник. Не нації—пани — говорив він — почали війну, а просто пани... Звернувши ся від загальних виводів до прикладів з історії, бесідник ударив на українських гетьманів і полковників, що гнобили простий народ. Як польське, так і українське панство все були солідарні в своїх поневолюючих, дармоїдських змаганнях. Хто продав волю народу? Шляхта! (Бура оплесків). Хто закріпостив його, як не козацька старшина, що збила капітал і домагала ся для його побільшення робочої сили? Хто загарбав землі й ліси й води та мільони чесного працюючого люду власної національності обернув у рабів і наємників. Пани, що стали капіталістами й господарями положення в краю. Капітал шукає свого приложення і побільшення і, коли йому мало внутрішніх ринків, він шукає заграничних, домагаєть ся загарбання чужої території, зміни митових договорів і викликає війну. І сю війну викликали не народи, а пани-капіталісти й народ пішов, як раб. Але ось вибила година й раб, що був спрагнений волі, стає свобідним горожанином, він сам хоче уладити свою долю, він хоче у вільній державі витворити умови, які уведуть у нормальне річище й улепшать його боротьбу з капіталом. Скинувши політичний гнет, він скине з себе й національний гнет. Війну треба скінчити й мир закључити без анексії і котрибуцій, на основі самоозначення народів. На жаль і деякі групи французьких і німецьких соціалістів виступають в ролі adeptів їх правительства при переговорах у справі миру. Небхідно добивати ся, щоб представники соціалістичної демократії, як росій-

ських союзників, так і воюючих з Росією народів виразно заявили, що вони відмовляють ся від усяких явних і скритих анексії у формі винагороди й т. ин., необхідно домагати ся, щоб на міжнародній мировій конференції сказали своє важне слово й представники українського народу (Бурливі оплески).

Потім у формі позачергової заяви проф. М. Грушевський зложив від імени Української Центральної Ради подяку за довіру Раді, висловлене в прийнятій зїздом резолюції. Серед аудиторії бурливі оплески й оклики: „Центральній Українській Раді слава!“

В справі війни забирали ще голос: Петлюра, Бондаренко, Довертинський і Письменний. Петлюра говорив, що рука, простягнена Радою робітничих і салдатеьких депутатів до народів усього світа, все ще висить у повітрі. Очевидно закордонна демократія переживає в собі внутрішню роботу й треба думати, що бажаний перелім у сїм тяжким процесі негайно виявиться ся. Без сумніву воюючі народи всі хочуть мира, але поки є війна, вона повинна бути активно-оборонною. Бондаренко домагав ся вставки в резолюції про розбросані народів по війні й неутралізацію проливів. Матрос Письменний між иншим відчитав резолюцію в справі миру без анексії і контрибуцій, ухвалену гельсінґфорською Українською Радою. Після того зїзд прийняв резолюцію в справі війни.

За „Биржевими Відомостями“ з 2 червня н. ст. подаємо резолюцію зїзду в справі упадку дисципліни в армії й дезертирства: „Найкращим способом підтримання свідомої дисципліни, котра одиноко тепер можлива в народній армії, котра повинна опирати ся не на страху а на довіру та взаїмним розумінню салдатів і офіцерів, а також на високім військовим дусі, який в свою чергу можна підняти тільки якоюсь великою спільною об'єднуючою ідеєю, а одною з таких ідей для Українців є ідея національного відродження, зїзд вважає потрібним негайну організацію армії на національним принципі. Разом з підняттям дисципліни щезне й дезертирство. Зїзд висловлює переконання, що під своїми національними прапорами, під проводом своїх рідних по крові й по духу офіцерів, за свої народні ідеали українські салдати підуть у бій, як один. А хто не піде, проти таких перекинчиків народу ми уживемо всіх способів боротьби й добемо ся того, що дезертирів у народній українській армії не буде“.

Крім сеї принципіальної резолюції в тій самій справі прийнято таку практичну постанову: „Рівночасно з тим яко другорядний спосіб ми вважаємо необхідним: 1) щоб само село боролось з дезертирами й не укривало їх; 2) щоб салдати з фронту писали відповідні письма до дому; 3) полкові ради, а також військові зїзди повинні видати відповідні поклики й 4) брати під суд тих, хто укриває дезертирів“.

Просвітна справа.

Головним референтом просвітної справи був С. Петлюра. Бесідник підчеркнув, що для Українців справа просвіти має величезне значіння. Переходячи до минулого, він сконстатував, що в історичній Україні просвіта народу стояла так високо, що се викликало подив у чужих подорожників, про що свідчать документальні дані. До сього часу загалом в Росії просвіта творила школу рабства й гашення духа, а на Україні вона була засобом систематично переводжуваної денационалізації мас, позбавлення національного обличчя українського народу. Тепер перед Україною розкривають ся широкі шляхи для справжньої національної просвіти. Педагогічний зїзд у своїх авторитетних ухвалах намітив сі шляхи у сфері загально-громадянської освіти. Ідучи за принципом, наміченим сим зїздом, військовий зїзд повинен добивати ся, щоб як касарняне вивчення, так і наука у військових середно-наукових заведеннях, а далі й у вищих, як напр. академія генерального штабу, вели ся для Українців в їх рідній мові. Коли рахувати ся з обставинами, здійснення сеї програми можливе, розуміть ся, не відразу, а при деякій послідовності.

По виміні думок делегатів зїзд прийняв отсі дві вироблені президією резолюції: 1. Беручи під увагу, що денационалізація народніх мас ставить перешкоди всякому прогресивному рухові, затроєє і деморалізує душу українського народу та затримує розвиток, як духових, так і матеріально-продуктивних сил на Україні, перший український військовий зїзд постановляє: 1. від осени сього 1917 року тимчасове правительство повинно увести науку в школах на Україні в українській мові з забезпеченням прав меншости інших народів; 2. українська народня школа повинна бути обовязковою і загальною, утримуваною засобами держави; 3. ті українські гімназії й інші середньо-наукові заведення, які відкриєть ся від осени с. р., має удержувати держава на державний рахунок; 4. справу практичного переведення в життє української середньої і вищої освіти (гімназії, університети, спеціальні інститути), котрі зїзд вважає обовязковими (також з гарантією прав меншости інших народностей), зїзд полишає компетенції Української Центральної Ради; 5. що торкаєть ся просвіти війська, згідно з ухвалою зїзду про українізацію армії й військову просвіту її треба переводити в життє в українським напрямі: а) в українській мові і б) шляхом відкриття військових шкіл від нижчих до вищих, як напр. академія генерального штабу.

II. „При сучасних умовах, як в армії, так і у фльоті зїзд вважає необхідним: 1. щоб у військових командах, де є до того можливість, вивчення Українців вело ся в їх мові; 2. щоб військові устава й різні підручники переведено на українську мову з їх відповідним приспособленям; 3. щоб для українських військових товариств і гуртків виписувано літературу (газети, журнали, книжки й аітаційні брошури) на засоби держави на таких самих основах, на яких передплачуєть ся літературу на російській мові, й щоб при військах відкрито просвітні курси; 4. що торкаєть ся перетворення існуючих уже на Україні військових шкіл (як юнкерські, прапорщицькі, морські, авіаційні й інші школи), практичне здійснення того всього зїзд поручає Українській Центральній Раді вкупі з вибраним зїздом українським військовим генеральним комітетом“.

Земельна справа.

Нарада над земельною справою відбувала ся вкупі з закликаними на зїзд членами кооперативного зїзду. Тодіж і в доповнення до земельної внесено до програми також харчову справу. В земельній справі виступали О. Степаненко, Вовченко, Курявий, Гончаренко і ин. Вислідом виміни думок була отся резолюція: „Право власности на землю і багатства в нідрах землі в автономній Україні повинно належати виключно до народу, а умовини розділу землі між працюючий на ній люд виробить і установить Український Соїм на основах справедливости й рівности всіх людей, що живуть на Україні. Разом з тим повинні бути вироблені закони володіння і користування лісами, експлоатації водних і мінеральних багатств на принципах загальности. До часу остаточної розв'язки сеї справи тимчасове правительство повинно негайно застановити всякі акти купна-продажі й загалом передання землі та ліса з рук до рук, а в першу чергу заграничним компаніям і окремим особам, а також упорядкити арендні відносини“.

Харчова справа.

З докладним рефератом про харчову справу виступив член управи союзбанку Мельників. Він подрібно говорив про організацію харчової справи, подав до відома, що минулий місяць дав уже 10 проц. перегрузу хліба, поставленого для армії, та зазначив, що до 500.000 пудів хліба лежить на стаціях без руху, в чім не можна винуватити ні губернського комітету, ні селян. Загалом він і дальші бесідники сконстатували відрядне явище, що селяне радо дають хліб для армії, дуже часто навіть без матеріальної винагороди. На думку бесідника монополі на хліб треба привітати. Але в імя справедливости необхідно домагати ся уведення монополі і на інші продукти. Дальше виступили Вовченко,

Граждан, Окунович, Крук і св. Баранов. Всі вони констатували, що хлібних засобів на провінції ще дуже багато, але на жаль поміщики (гр. Браницкі) та спекулянти скривають сі засоби; з другого боку вони вказували на незорганізованість відбору хліба на стаціях. В сій справі зїзд ухвалив резолюцію: „З огляду на те, що справу прохарчування на Україні найкраще, вичерпуючо й систематично може поставити саме зорганізоване в селянські союзи українське селянство, військовий і кооперативний зїзд на об'єднанім засіданні постановляють передати харчову справу в руки зорганізованого селянства та його органу — центрального кооперативного комітету.

В часі зїзду одержано телеграфічно дві вістки, на які чутливо відгукнулися збори. Перша вістка говорила про смерть председателя української соц.-демократичної фракції в петроградській Раді робітничих депутатів адвоката Лаврентева. Память покійного пошановано встанням з місця, а його родині вислано телеграми з почуттем. Про другу вістку, номінацію Якубовича товаришем міністра війни, ми вже доносили. З приводу сеї номінації ухвалено вислати привітні телеграми полковникови Якубовичеві й міністрови війни Керенському.

Наради зїзду відбувалися в будинку Педагогічного Музею, де також відбувають засідання Центральної Української Ради. В сім будинку міститься також військова авіаційна школа. Отже, як доносить „Русское Слово“ з 26 мая н. ст., перед своїм закриттям зїзд постановив, що Центральною Українською Радою займається важливішою справою ніж авіаційна школа. Тому треба негайно очистити будинок зі школи й дати цілий будинок до розпорядимости Ради.

З голосів російської преси про українські справи.

„Кіевская Мысль“, нотуючи, що правда, дуже пильно важливі справи українського національного життя, незадоволена дуже характером українського руху, для якого не знаходить інших назв, як національна виключність, шовінізм і ин. Праві Росіяне на Україні відносилися до українського руху ворожо, але трошки знали його, а його характер, який під час революції свobodно виявився, не був для них жадною новиною. Вони дальше ставлять ся до нього ворожо, наразі роблять перерву в боротьбі, але коли для них зложать ся відповідні обставини, накинуть ся на українство, як гайворонне. З сею частиною спадку, який дістають Українці по московським пануванню на Україні, справа ясна, примінити ся до нього неважко і справити ся з ним буде легко. Ніякого ґрунту праві елементи не мають в народніх масах і по якимсь часі цезнуть з поверхні нашого життя в характері російського елементу. Важча річ з соціалістичною російською демократією на Україні. Вона опирається на широкі масах міського пролетаріату, затягла в свої ради урядничу інтелігенцію і молодіж вищих шкіл і є реальною силою в краю, з якою не можна не рахувати ся. Ся демократія, хоч голосить гарні засади, хоч теоретично признає для Українців усякі права, на практиці все відносилась до українського руху негативно, за часів царизму не помічала його, не цікавила ся ним яко „буржуазійною“ вигадкою. Тепер, в часі революції, не можна вже було з легковаженням поставити ся до українського руху, занадто велику він виказав силу й розмах, і ліві російські демократи, протерши трохи свої очі, почали до нього пильно привертати ся і ріжні запитання ставити: як, длячого? Право націй на самоозначення, так, ми признаємо, але як сміють Українці по власній волі самоозначувати ся, коли ми уважаємо се для них, як не зайвим і шкідливим, на всякий випадок завчасним? Як Українці сміють дбати про

укріплення своєї свободи, коли се шкідлива справа для загально-російської свободи? Як Українці сміють домагати ся своєї національної армії, коли се шкодить єдності загально-російської армії, не говорячи вже про те, що загалом армія буржуазійна, шовіністична річ?

Взірець таких запитань маємо в редакційній статі „Кіевск-ої Мысли“ з дня 9 мая н. ст.: „Нам видається се не безкорисним — читаємо тут — ілюструвати практику буржуазійного українського руху кількома свіжими прикладами останніх днів і поставити кілька питань. Історію з українським полком можна було уважати закінченою. Вищі воєнні власти прийняли середній шлях і згодили ся на утворення одного полку добровольців. Здавало ся, що й Українська Центральна Рада погодить ся з таким порішенням. Бодай резолюція Ради приймала з задоволенням заяву вищої команди, хоч тут же потверджує свою постанову про формування з запасних частей нових українських полків і про необхідність виділити в армії Українців в особні українські військові часті. Як бачимо, Рада задоволена, але незовсім. Як бачимо, Рада лишається разом з тим на старій позиції, яка допускає українізацію армії тільки по заду, [а не на фронті. Одначе инша, окрема ухвала Ради, згадуючи про зїзд представників військових українських фронтних і позафронтних частей, котрий має відбутися у Києві, кладе представникам обовязок подати відомости про скількість Українців в їх частях. З сього приводу наше питання: коли наміри Ради не йдуть дальше заду фронту, чому збирають зїзд представників з фронту? Коли українізація не простягається на фронт, по що вістки про число Українців, які находять ся в фронтних частях?

„Свіжі ще згадки про перші дні українського руху, коли, не відомо хто, пустив чутки про намір Українців негайно приступити до здійснення автономного ладу України. Ситуація показала ся тоді всім такою поважною, що признано конче потрібним спільне вивчення її з представниками загально-російського й українського громадянства. Тяжке вражіння згладило ся, коли українські політичні діячі заявили, що течія, про яку була мова, нема, й рекомендували не довіряти всьому тому, що говорять поодинокі невідповідальні люде. Але ось в сих днях відбула ся у Києві конференція українського студентства, котра про будучий лад України думає яко про свobodну демократичну Україну, яко часть російської федерації свobodних демократичних республік і шляхом до сього ладу уважає негайне здійснення власними силами національно-територіальної автономії України« (підчеркнення „К. Мысли“). З сього приводу наше друге питання: Чи згоджують ся „батьки“ з „дітьми“? Чи можна уважати усе українське студентство невідповідальною групою? Чи можна говорити, що український рух цурається намірів негайно здійснити власними силами автономну перебудову України, полишаючи будучим всеросійським і всенароднім Установчим Зборам тільки санкцію сеї державної роботи, переведеної власними українськими силами?

„Коли українським діячам вказують, що прийнята ними тактика розбиває всенародній (краще було-б всеросійській. Ред.) характер нашої революції і дозволяє тому робити висновок, що успіхи спільної революції в кождім разі інтересують їх не в такій мірі, як можна було сього очікувати, вони зі зрозумілим невдоволенням відкидають таку думку. І ми зі зрозумілим вдоволенням вислухували сих відмов... Але ось кіївська рада робітничих депутатів постановила скликати окружний зїзд представників ради робітничих і салдатських депутатів. Поступаючи згідно з ухвалою всеросійської наради рад, кіївська рада постановила запросити на зїзд також представників селянських союзів... Зїзд рад робітничих і салдатських депутатів яко центрів, довкола яких збирають ся сили революційної демократії, мав переіменити ся в черговий український зїзд незорганізованого (?) селянства... В справу революційної демократії, поставленої перед незвичайно складними задачами, вдер ся суспільний націоналізм, котрий нічого не знає крім своїх національних ін-

тересів, готовий внести дезорганізацію (?) навіть до рад робітничих і салдаських депутатів, а се в імя тої самої своєї національної виключности... І з цього приводу наше третє питання: Як звелите розуміти тактику подібного роду? Чи вона свідчить, не говоримо, про розумінне задач революційної хвилі,—те розумінне не кождому дане, (подумаєш! Ред.) — а хочби про розумінне значіння рад робітничих і салдаських депутатів? Чи заховано у всій тій історії інтереси загально-російської революції (он воно що! Ред.), чи їх легкодошдно,—щоб не сказати сильнійше,—принесено в жертву національному шовінізму?

Наприкінці „Кіевская Мысль“ ставить своє останнє питання: „Як відносить ся до всього того, що діється довкола, українська демократія й українська соціална демократія?“

На всі ці питання „Кіевск-ої Мысли“ можна відповісти тільки відворотними питаннями, але шкода їх ставити для людей, які прикладають засаду права націй на самоозначенне до всіх інших народів, тільки не до того, на території якого живуть. Причина ясна: вони чужі нашому народови. Коли вони наблизять ся культурно до народньої маси, тоді вони зрозуміють, чому важко провести різницю між українськими буржуами й українськими соціалістами в боротьбі проти тих, хто хоче далі тримати в московських лабетах українську землю і винародовляти наш нарід.

Подібно, тільки на иншу ноту співає про український рух петроградська „Рабочая Газета“, вбачаючи в ній „нову небезпеку“ крім всіх інших небезпек, які грозять Росії. „Три-вожні вісти приходять з України — пише „Рабочая Газета“. Судячи з донесень комісарів виконуючого комітету, там дуже сильні національно-федералістичні змагання цілком майже відділити ся від Росії, скликати самостійно Установчі Збори України й Новоросії. Ми самі висуваємо принцип самоозначення народів, які заселяють Росію, й домагаємо ся найширшого самоозначення навіть в красній автономії, та федералістичний рух на Україні має либонь характер національної виключности, дрібно-буржуазно-реакційний характер. Коло гасла відділення України гуртують ся, як радикальне крило українських націоналістів, так і багато бувших століпців (?) , що сподівають ся знайти в ній підйому для контр-революційної кампанії. А разом сей український сепаратизм дає поживу й для контр-революціонерів російського націоналізму. В таких умовах при близькості фронту особливо відповідальними являють ся завдання соціал-демократії на Україні. Борючись за єдність революційного руху, за єдність революційної демократії в Росії, відстоюючи інтереси нечисленного місцевого пролетаріату, який потребує піддержки загально-російського робітничого руху, — соціал-демократія на Україні повинна рівночасно провадити непримиренну боротьбу з націоналістами-обрусителями з „Кієвлянина“. А разом соціал-демократія повинна творити народні школи й літературу на українській мові, повинна добивати ся широкого краевого самоозначення, очевидно при неодмінній умові рівноправної участі в ній усіх народностей, що живуть на Україні. Тільки така тактика зможе забезпечити українському пролетаріату й соціал-демократії почесне місце у вузлі національної боротьби, який зав'язуєть ся на Україні. Тільки вона зможе протиділати тому розпадові революційного руху в Росії, якому загрожує вузько-український націоналізм“. (Цитуємо за „Кіевск-ою Мыслью“, ч. 114, 5/18 мая „Рабочая Газета о настроениях Украины“).

Підсовуванне українському рухові контрреволюційних тенденцій в політично-суспільній сенсі — се звичайна собі інсинуація, але що український рух є небезпечною для російського централізму, — се правда. „Рабочая Газета“ пропонує мудрі річи, щоб російська соціална демократія наблизилася культурно до української маси, але цього мало. З російської демократія на Україні мусить українські національні домагання прийняти за свої, разом з Українцями працювати для здійснення тих домагань, злити ся з українським народом політично. Аж тоді стануть

зайва ми всякі запитання, які ставить тепер під адресою Українців російська „Кіевская Мысль“.

Національна справа на кївськїм зїзді російських соціалних демократів.

У Кїві відбув ся окружний зїзд російських соціалних демократів меншевиків, на яким обговорювано також національну справу. У „Кіевской Мысли“ з 8 мая н. ст. знаходимо докладне звідомленне про перебіг дискусії по національному питанню й текст ухваленної резолюції. На засіданні явили ся також представники національних с. д. організацій: жидівського „Бунду“ й української с. д. р. п.

З рефератом про національну справу виступив В. Дреллінг. Референт почав від підчеркнення, що національне питання в соціалдемократичній літературі загалом мало оброблене, а „для нас“ воно є тим новішим і складнішим, що при тих азійських умовах, серед яких жила Росія, питання культурно-національного самоозначення мали чисто теоретичне значінне. Тепер положенне инше. Від 1905 р. національний рух зробив дуже великий крок наперед і хто тепер скаже, що те, що ми спостерігаємо на Україні, се вигадка інтелігентів, а не рух широких мас, що є тепер носителями української національної ідеї? В усіх закутках Росії підіймаєть ся в теперішній час ся хвиля національного руху. І ми повинні піти назустріч. Всяку культуру присвоюєть ся найкраще в національній формі. Але побіч додатних сторін національний рух несе з собою і відємні загрожуючі елементи. Ніякої ідеї міщанство не приймає так легко, як національну ідею. Національний рух у буржуазійних шарах вироджуєть ся у вузько націоналістичний, шовіністичний, в посяганне на права інших націй. Сим націоналізмом міщанство грозить заразити й пролетаріят, зокрема там, де у пролетаріату нема ясної класової самосвідомости. Тоді пролетарській єдності грозить небезпека повстання боротьби між робітниками різних національностей.

Переходячи до поставлення національної справи в партійній програмі, референт говорив: Признаючи право націй на самоозначенне, ми не ставимо перешкод ніяким формам самоозначення, але активно піддержуємо тільки ті форми, які не протирічать інтересам пролетаріату. Програма признає краєву самоуправу. Сю точку треба конче поширити, лишаючи право політичного самоозначення тим націям, котрі дозріли до того. Тепер — говорив далі референт — цілий ряд націй виставив домаганне федеративної республіки. Якеж повинно бути наше відношенне до цього домагання? Федерація в своїй первісній формі ставить перешкоди розвиткови капіталістичного ладу, атомізує державу, роздроблює її. Тому федеративного ладу в Росії ми не вважаємо тою формою державного ладу, яка була-б в інтересі соціально-економічного розвитку Росії. Але коли єдина державна цілість лишає часть своїх справ окремим землям, автономія при таких ладі не ставить ніяких перешкод для економічного розвитку краю, не нарушує єдності боротьби пролетаріату. Окремі землі користують ся при автономії політичними правами в межах місцевих потреб. Відповідно до того зі сфери компетенції місцевих соймів треба-б вийняти те, що спільне всім землям: зносини з загралицею, оборону, митові договори, систему мір і ваги, монету, залізничні шляхи. Таке право на національно-територіальну автономію має той край, в котрім ми живемо. Ми повинні признати самобутність українського народу, його мови. Правда, носителька національної ідеї — українська буржуазія успіла зденационалізувати ся за довгі роки. Є навіть сумніви, чи се справжня українська мова, чи наріччє. Але для нас рішаюча самосвідомість народу. А

вона інтензивно росте й не рахувати ся з нею, не признавати її неможливо.

Переходячи до питання про відношення до існуючої української соц. дем. р. партії, референт запропонував признати за українськими соціалдемократами право на самостійну організацію, хоч вони стоять не на витриманій класовій позиції. Тільки признавши за українською соціалдемократичною робітничою партією право на автономне існування, а не відтручуючи її, одержимо можливість впливу на неї. І без признання того права за іншими національними соціалдемократичними організаціями одинокої соц. дем. партії в Росії ми ніколи мати не будемо.

Дискусію над рефератом Дреллінга відкрив промовою бувший депутат до II Державної Думи І. Кириєнко. Зазначивши, що він належить до старих діячів українського с.-д. союзу (Спілка), І. Кириєнко в першій частині своєї промови „установляв“ точку погляду, з котрої треба виходити при розв'язці національної справи. Як і в релігійних рухах, — говорив Кириєнко, — ми шукаєм і в національних русіх виразного класового змісту, який скриваєть ся за ним(?). Тому, підходячи до української справи, ми, соціалдемократи, повинні ставити її так: як український пролетаріат повинен порішити справу для себе? З точки погляду соціалдемократії всі, що живуть на Україні, — Росіяне, Жиди, Поляки, — є Українцями, незалежно від того, чи були їх предки запорозькими козаками, чи ні. І всі вони мають однакове з „Малоросами“ право на порішення української справи. В діленню на національну більшість чи меншість я бачу незвичайно шкідливу основу. (?) Я розумію, що українському пролетаріатові для його розвитку потрібна школа в українській мові; але я не можу зрозуміти, для чого, коли ми говоримо в українській мові, нам потрібні й окремі політичні права? (?). Або по що се пролетаріатові, щоб український промисел був під окремою охороною? (?). В тім заінтересовані окремі промисловці, але не можна чейже порівнювати їх інтересів з інтересами пролетаріату. Навпаки, чим більше буде припливати капіталу на Україну зовні, зокрема чим більше „московських“ капіталів, тим се краще для української промисловости (? Ред.). Непотрібно українському пролетаріатові й окремого війська, бо се веде до небезпеки сутички національних військ з різних причин. Україна в своїй культурі й промислі тісно звязана з Росією і не може зробити кроку, котрий не відбив ся-б на Росії. Нам потрібно тільки, щоб Україна одержала право краєвої самоуправи для порішення своїх місцевих завдань.

У другій частині своєї промови І. Кириєнко видвинув ідею утворення українського соціалдемократичного союзу, який повинен згуртувати у собі увесь український пролетаріат. На зїзді 15 вересня ст. ст. 1905 р. українські селяне (?) постановили, що пропаганду треба вести в російській мові (?) і тому літературу треба дати пролетаріатові в російській мові. Моє переконання, що українська мова в будучині одержить на Україні загальне поширення, але в теперішній час вона знаходить ся ще в процесі вироблення. Бесідник протестував дальше проти включення до російської с. д. р. п. української с. д. р. п. на федеративних або на якихсь інших основах: се — говорив він — дрібнобуржуазійна партія, котра хоче потягнути за собою пролетаріат. В різних городах українські с. д. ішли з українським національним прапором! (анатема їм! Ред.). Що ви сказали-б, якби польські с. д. виставили прапор з одноголо-вим орлом? (Д. Кириєнко не був мабуть серед Поляків і не знає їх, коли таке говорить. Ред.). Замість того, щоб займатися питаннями сучасного пролетарського руху, вони живуть, як дрібні буржуї: тільки й чути: „автономія“, „федерація“, „українська мова“ (Дійсно „буржуї“! Ред.). Гасла пролетаріату мають для української с. д. р. партії не головне, а другорядне значіння. На першій пляні стоїть у неї національна справа. І в сій справі між Грушевським

і Винниченком, між українськими буржуями й соц. демократами не можна повести ріжниці. Виступаючи в інших областях життя, українська с. д. р. партія не йде рука в руку з рештою російської соціал-демократії (Певно не мають спільної мови та спільних інтересів для порозуміння. (Ред.). І тому ми не можемо признати її братньою організацією (Боже! Яке нещастє! Ред.); вона є висловом буржуазійних груп, котрі, відкинувши соц. демократичні гасла, ведуть пролетаріат на лоно буржуазії. „Резюме“ Кириєнка таке: Нам конче треба утворити український союз російської с. д. р. партії, який зорганізує пролетаріат. Україні потрібна не федерація, а тільки широка краєва автономія, політичні ж питання треба пошити центральній російській державній власті. Се забезпечить нам безумовний розвиток нашої класової позиції!

На сї теревені д. Кириєнка присутній на засіданню представник української с. д. р. партії Ткаченко навіть не реагував. Складаючи привіт віздови від імені своєї партії, він обмежив ся лише закликком піднести ся до об'єктивного розуміння умов, які спонукують українську с. д. р. п. робити деколи помилки. На Україні слідний тепер величезний рух народу не тільки до політичного, але й до національного самоозначення. Від того ми повинні виходити й се робить складною працю української с. д. Тим більше повинні нам піти назустріч. Ви повинні зрозуміти, що демократизація всього ладу на Україні з огляду на домагання народу можлива тільки в українській формі.

Представник жидівського „Бунду“ М. Рафес також привітав конференцію та, реагуючи на промову Кириєнка, говорив так: Товариш Кириєнко за дуже упроще питання, він просто відкидає його. Щож буде робити при таких умовах проєктований ним український с. д. союз? Мова — на його думку — сяк чи так повинна бути російська; окремих завдань, різних від російського, в українського пролетаріату нема. На що в таким разі окремих український с. д. союз? Потім бесідник перейшов до тез референта. На думку останнього національна справа розв'язуєть ся на полі автономії; але відносно національних меншостей на даній землі, забезпечення їх права на національне самоозначення — він нічого не говорить. Не видко з його реферату, як викроувати окремі краєві автономії: чи відповідно до ступня економічного розвитку, чи відповідно до національної чи якої іншої прикмети. Бесідник уважає поставленне справи в національно-територіальній формі небезпечним. При таким поставленню справи національного питання краєва автономія не розв'яже. Бесідник розвивав теорію культурно-національної автономії для національних меншостей, яку „Бунд“ видвинув у дану хвилю у відношенню до Жидів.

І. Давідзон вказував, що не може бути спільної для всіх розв'язки національної справи; для кожної нації вона повинна розв'язувати ся окремо. Зокрема для України питання дуже складне. Як признав Грушевський, городи на Україні поросійчили ся, а на селі говорять по українськи. Осє і поветає складне питання: Як уладити так, аби й город і село могли свобідно розвивати свою культуру. Федеративний лад не розв'язує сеї протирічності. Друга складність містить ся в тім, що українська мова не розвила ся ще так, щоб прийняти всю загально-людську культуру(?). Тому треба придумати таку повну компромісів автономію, що дала-б можливість українській мові розвинути ся, а в культурних центрах дозволила-б користувати ся російською мовою. Простолінійна розв'язка української справи, як се роблять Українці, не є розв'язкою, але ігнорованнем справи (?). Кириєнко також не розв'язує її.

М. Балабанов говорив: Національний принцип для нас підчинений класовому принципові. Ми узглядноємо національні відносини остільки, оскільки вони можуть пома-

гати або протиділати робітничому рухові. Звідси виходить, що в нас не може бути розвязки національної справи загалом і що єю справу розвязує тільки для кожного окремого випадку, в залежності від тих чи інших особливостей. Тому неслухна думка референта, яка видвинула як спільне для всіх національностей домагання територіально-національної автономії. Ми думаємо, що демократична республіка є достаточною гарантією для всіх національностей (?), їх права на самоозначення. Виставлення окремими національними с. д. організаціями національного принципу на переді класового принципу дуже небезпечно й ми повинні сказати, що уважаємо се неслухним. Се відносить ся і до української с. д. р. п. і до „Бунду“.

По дальшій дискусії, в якій брали участь Г. Наумов, І. Кириєнко й інші, прийнято резолюцію такого змісту:

„Уважаючи, що при нинішній стадії економічного розвитку, коли для капіталізму тісні навіть рамки великих держав, домагання федеративного ладу Росії на основах договірної звязку її окремих самостійних частей протирічить історичному ходови річей і грозить при державнім роздробленню витворити нові перешкоди для розвитку продукційних сил і єдності класової боротьби пролетаріату; признаючи рівночасно, що з огляду на незвичайну широкість території Росії, величезної різнородности її частей під економічним, культурним, побутовим і етнографічним оглядом неможливе дальше збереження умертвляючого централізму, що панував досі, — київська окружна нарада російської соціал-демократичної робітничої партії уважає, що демократична республіка з признанням краям, які відрізняють ся етнографічними й культурно-економічними особливостями, права на автономію з власними представницькими зібраннями, зберігаючи єдність Росії як державно-економічного організму, вповні забезпечує окремим краям приспособленне державних форм до їх особливостей і гарантує їх населенню можливість найширшого культурно-національного розвитку. Ступінь ширини автономії визначають місцеві умовини кожного краю в згоді з інтересами загально-державної єдности.“

„Права національної меншости в межах автономних країв гарантує органічний закон, виданий всеросійськими Установчими Зборами. Постанови місцевих представницьких зібрань не можуть касувати або змінити спільних законів республіки. До компетенції краєвих представницьких зібрань не належать питання, що торкають ся оборони, міжнародних зносин, митових договорів, залізничних і водних шляхів, пошт і телеграфів, монети, мір і ваги, карного, цивільного, торговельного й робітничого законодавства.“

„Рівночасно нарада уважає, що буржуазіно-націоналістичні змагання, які роблять складними завдання революції, затемнюючи класову свідомість пролетаріату й загрожуючи його єдности, повинні стрічати найрішучійший відпір з боку с. д. робітничої партії. В єдности пролетаріату лежить запорука його сили й побіди найвищих дїбр загально-людської культури. Найкращим способом боротьби з воюючим націоналізмом є протиставлення йому пролетарського інтернаціоналізму та виявлення класових протирічностей серед кожної нації“.

Російські кадети про перебудову Росії й національну справу.

В днях 22, 23 й 24 мая н. ст. відбув ся в Петрограді восьмий зїзд партії народної свободи (кадетів), який представляє й для нас великий інтерес, бо на нїм обговорювала ся така важна справа, як форма будучого політичного устрою російської держави.

Зїзд відкрив голова центрального комітету партії проф. Мілюков широкою політичною промовою, де по-

рушив головні питання біжучої хвилі, а в справі будучих внутрішніх реформ, докладнійше в справі автономії країв і національностей, яку поставлено на денний порядок праць зїзду, сказав таке:

„Партія народної свободи постараєть ся знайти рішення, яке, давши можливість поодиноким місцевостям Росії утворити в себе місцеву автономію на основах місцевого законодавства, одночасно не захитає державної єдности Росії. Збереження державної єдности Росії се та межа, якої партія не переступить. Розклад держави на суверенні незалежні одиниці для партії цілком неможливий. Таке поставленне питання може нецілком відповідає змаганням деяких з російських (?) національностей (Тут Мілюков має певно на увазі Українців. Ред.). Ми добре знаємо, що деякі з російських національностей ідуть далі, простуючи до утворення національно-територіальних автономій, компетенцію котрих вони уявляють собі ширшою, ніж її собі уявляє центральний комітет партії. Коли є змагання з сфери ділання живого національного зародку переходять у сферу, яку можна було-б назвати уже націоналізмом, що протирічило-б завданням єдиної державности, такі змагання, здавало ся-б, трудно получить з здійсненнем правильно зрозумілих державних завдань теперішнього моменту. Але ми гадаємо, що між тим рішенням, яке пропонує партія народної свободи для теперішнього моменту, та між тими хочби й дальше йдучими змаганнями різних національних груп нема нічого, що виключало-б цілком себе взаємно й чого не можна-б було погодити. Рішення, яке пропонує партія, не відтинає можности дальших комбінацій для досягнення тих цілей, які поставили собі всі народи. Партія народної свободи для теперішнього моменту не уважає правильним розвязання питання в напрямі утворення національно-територіальної організації. Вона виходить з існуючих територіальних історичних організацій (губерній. Ред.), передаючи саме сим існуючим організаціям права й компетенцію в справі видання місцевих законів, які задовольняють вимоги децентралізації. Але вона не виключає можности для існуючих територіальних одиниць згодом шукати собі шляху для зєднання там, де сусідні територіальні одиниці, населені однаковими народами, а навіть змагання до відповідної зміни границь. Таким робом дальше утворення національних територіальних одиниць невиключене. Але ставити се завдання тепер на нашу думку значило-б повторювати помилки австрійської революції 1848 р., в якій спроби територіальної децентралізації стрінули ся з далекоїдучими жаданнями народів, що причинили ся нарешті до упадку революції“.

Референтом у сій справі на зїзді був Ф. Кокошкін. Основні тези свого реферату він сформулював так:

1. При розвязанню питання про автономію необхідно відмежувати дві получені між собою, але всеж окремі засади: засаду децентралізації (краєве питання) та засаду самоозначення національностей (національне питання). Децентралізація і зокрема децентралізація законодавства (місцева автономія) може при деяких умовах бути засобом національного самоозначення, але вона: а) не є єдиним засобом для досягнення сеї цілі, б) служить нелише для національного самоозначення, а й для задоволення інших потреб народнього життя. 2. Простір Росії та різнородність місцевих умовин викликають потребу децентралізації нелише управи, але й законодавства в формі місцевої автономії, себто уділення місцевим представницьким установам участі в законодавстві в справах місцевого господарського та культурного життя. 3. Децентралізації законодавства в Росії не можна здійснити шляхом обєднання кожної з більших національностей в окрему автономну одиницю, бо при неоднаковій численности окремих націй та простору їх території така національно-територіальна автономія: а) мала-б своїм фактичним наслідком запровадження в більших національно-територіальних одиницях (напр. Великоросії й Україні) не децентралізації, а на відвороті централізації, б) зробила-б не-

можливою організацію получения між поодинокими національно-територіальними одиницями ані на засаді єдиної держави, ані на засаді правильно збудованої федеративної держави й тому при своїм послідовнім розвитку причинила ся-б до цілковитого розбиття державної єдності Росії та заведення не федерації (союзної держави), а конфедерації (союзу держав). 4. Децентралізацію законодавства в Росії треба збудувати на уділенню органам самоуправи вищих одиниць самоуправи (губерній або областей) автономних прав у деяких сферах господарського та культурного життя, при умові признання за загальнодержавними законами більшої сили ніж за місцевими, і на забезпеченню за загально-державною властю права контролю у відношенню до місцевого законодавства в формі „veto“ (забороняю). 5) Вищим одиницям, які мають самоуправу (губерніям і областям), треба уділити право вступати між собою в часові або постійні умови для спільного здійснення спільних завдань та творити для сеї цілі часові або постійні союзи. 6. Зміни в границях вищих самоуправних одиниць (губерній або областей), а також їх поділ чи злиття повинні відбуватися на основі загально-державного законодавства, по ініціативі та за згодою дотичних місцевих представницьких установ і в згоді з бажаннями місцевого населення.

Мотивуючи свої тези, виголосив референт Кокоскін велику промову на зїзді, з якої зазначаємо тут найхарактеристичніші місця. Перша половина його промови присвячена поборенню засади федеративної республіки й національно-територіальної автономії. Головним аргументом проти заведення федеративної республіки у Кокоскіна є те, що Росія складається з багатьох нерівних національностей з маленькими й великими національними територіями. „Як може бути російська федерація збудована на національних основах, коли в її склад входить Великоросія, яка має 80 мільонів населення, Україна, яка має 25—35 мільонів населення, та ряд середніх і дрібних національностей, які числять деколи лише кілька соток тисяч населення?“

Не можна—на думку Кокоскіна—допустити, щоб якісь кавалки територій, як напр. Молдавія (?) з Бесарабією, мали претенсії на ті самі державні функції, які мають інші великі національності. Росія була-б потята на багато великих і малих частин, в котрих ряд важних функцій державної власти здійснювано-б окремо від центру. Не можна прийняти федеративного принципу й для того, що не кожній з національно-федеративних одиниць можна дати таку скількість голосів, щоб у верхній палаті, де мали-б бути заступлені всі нації, представництво малих націй не було загально анульоване.

Утворення федерації, збудованої на основах національностей, в Росії небажане не лише через практичні й державно-правні причини, а також через політичні причини. Се було-б важким завданням для російського народу, перетяженого іншими справами. З початку треба утвердити загально-російську конституцію, а потім зайняти ся розв'язанням національного питання. Кокоскін гадає, що коли національне питання буде поставлене на Установчих Зборах раніше, ніж буде вироблена загально-російська конституція, се може причинити ся нелише до гострих суперечок, а також до збройних сутичок. Кокоскін признає необхідність автономії (місцевої самоуправи й децентралізації законодавства), гадаючи, що така велика держава, як Росія, не може управляти ся з одного центру, але автономії не національної, а чисто територіальної, з узглядненням економічних і побутових відносин деяких місцевостей. Се автономія не державного, а провінціального типу з вузьким, порівнюючи, кругом ділання виключно в місцевих справах.

Спіняючи ся на питанню про відношення між місцевим і загально-державним законодавством, Кокоскін зазначає, що нелише при автономнім устрою, а також при федерації є основна засада, по якій загально-державні закони важливіші ніж місцеві. Для того треба завести, щоб місцеві закони не виходили за межі автономії й не вступали в конфлікт

з державним законодавством. Гарантією сього може бути найвищий суд, який може касувати в деяких випадках такі закони, або представник центральної власти в автономній області, котрий може запротестувати проти неправильно виданого місцевого закону. Кокоскін не виключає можливості, що в деяких частинах Росії буде переведене розмежування на національній і етнографічній основі. Шлях до сього повинен бути відкритий. Таким шляхом Кокоскін уважає порозуміння автономних країв між собою для здійснення деяких спеціальних завдань. Він передбачає можливість зєднання земств і губерній у більші союзи, також і поділ їх на складові частини, коли се буде потрібне. Але такі справи не можуть бути переведені без рішення загально-державного законодавчого органу. В справі уживання в місцевих і державних інституціях національних мов Кокоскін припускає, що національна мова має повне право на уживання в тих інституціях, так само в школах. Нарешті він заявляє себе прихильником двопалатної системи, додаючи, що й верхня палата має бути демократичною.

В дискусії над рефератом Кокоскіна делегати на зїзді з України висловлювали ся досить рішуче проти головних висновків Кокоскіна.

М. Могилянський (Чернигівщина) заявив, що права поодиноких національностей Росії можна забезпечити лише розвитком федеративних засад. Стримати розвиток національних справ поліційними заходами вільна держава не може, а розвинена національна свідомість кожного народу простує до автономії. На Україні нема жадної поступової партії, яка не мала-б у своїй програмі жадання національно-територіальної автономії. Коли партія народньої свободи не поставить сих жадань до своєї програми, Українці не зможуть підтримувати сеї партії.

Маклецов заявив, що харківський губернський комітет партії народньої свободи признав необхідним розвинути засади автономії.

Київський делегат Бутенко заявив, що федерація менше небезпечна річ ніж відмова розв'язати національне питання. Кокоскін лише в тім випадку матиме слушність, говорючи, що національне питання може спричинити руйну російської революції, коли ніхто не буде простувати до того, щоб розв'язати національну справу в згоді з інтересами національностей. Бутенко гадає, що необхідно негайно перевести широку децентралізацію власти. Губернії повинні мати право єднати ся між собою, а зєднані земства мати спроможність видавати закони бодай в тих межах, як се можуть робити губернські земства. Вищі одиниці, що мають самоуправу, повинні мати право заключати між собою часові й постійні умови (союзи).

Імшенецький (з Полтави) звернув увагу на те, що між українським громадянством помітний такий зріст національного почуття, про який не мріяли навіть крайні українські партії. Національне почуття охопило широкі верстви населення й висловлюєть ся в кличі—„автономія України“.

П. Іронський (мабуть зросійщений Поляк. Ред.) з палом підтримував усі тези Ф. Кокоскіна. Він заявляв, що всі сумніви, висловлені головним чином представниками українства, основані на непорозумінню. „Український народ є тимже самим „руським“ народом, навіть Русини в Галичині називають себе не Русинами, а „Русю“ (?). В складі великого російського народу український народ стоїть на почеснім місці поруч з великим російським племенем. Лише в союзі з Великоросами є єдиний рятунок українського народу, бо, полишений собі, він опинить ся в руках войовничого германізму“...

Федяй з обуренням зазначив, що Німці, стараючи ся розєднати народи Росії, відокремили в таборах полонених Великоросів від Українців, і заявив: те, що корисне Німцям, шкідливе для нас.

Князь Е. Трубецької підчеркнув, що заяви представників київського та харківського комітетів показують, що неважко буде порозуміти ся... Питання про автономію та децентралізацію треба трактувати як питання світове. Поки існує непереможна мілітаристична Німеччина, доти федеративний устрій якоїсь національності є утопією (?). Децентралізація та далі поширення автономії окремих країв будуть можливі лише тоді, коли упаде середньо-європейський союз, коли ми завдамо йому рішучий удар. Таким робом і загально-російська воля та краєва автономія повинна бути завойована на полі бою (?).

По дискусії забрав слово Ф. Кокоскін і запевнив, що партія не має найменшого наміру ухилити ся від розв'язання національного питання. Гадає, що потреби націй можна задоволити незалежно від національної автономії шляхом вільного й повного культурного розвитку, забезпеченого загально-державним законодавством. Референт кликав не боятися слова „провінційна“ автономія, говорячи, що вона не шкодить широкій децентралізації. По його думці важко, щоб справа автономії не ставила перед або одночасно з установленням російської конституції, бо се може поставити непереможні перешкоди на шляху до запровадження нового ладу. Референт відкинув пропозицію Литовців, які запропонували виділити литовську справу в окрему групу, говорячи, що коли ми виділимо Литву, Україні скажуть, що й Україну треба відокремити.

Потім зїзд прийняв запропоновану Кокоскіним резолюцію про автономію та права національності, яка звучить так: § 1. Доручити центральному комітетові обробити до найближшого зїзду додатки до програми партії в національній справі. § 12. Російська мова як загально-державна повинна бути мовою центральних державних інституцій, армії та фльоти. В місцевих державних і громадянських інституціях і наукових закладах, що удержують ся коштом держави або органів місцевої самоуправи й автономії, повинно установити право уживання місцевих мов відповідно до національного складу населення, з забезпеченням шляхом загально-державного законодавства прав російської мови та мов національної меншости. Населення кожної місцевости повинно дістати забезпечення початкової, а по можливості й дальшої освіти в рідній мові. § 24. Вищі територіяльні органи самоуправи (губернські й краєві земства) повинні мати право провінційальної автономії (видання місцевих законів) в деяких сферах місцевого господарського, культурного й національного життя, з забезпеченням для загальної влади можности припиняти діланне законів, що порушували-б межі автономії, установлені загально-державною конституцією. § 25. При установленню конституції російської республіки згадані в попереднім параграфі права місцевої автономії уділять ся губернським органам самоуправи й відповідаючим

їм іншим територіяльним одиницям (нині існуючим областям). Разом з тим конституція повинна відкрити законний шлях до задоволення бажань місцевого населення відносно злиття установлених територіяльних одиниць в більші області щодо поділу їх на менші одиниці та змін їх меж і компетенцій. Окрім того автономні одиниці повинні мати свободу заключати між собою тимчасові й постійні порозуміння для спільного здійснення через спільні органи тих чи інших завдань, які до них належать.

При закінченню зїзду знову виголосив велику промову П. Мілюков, в якій про ухвали в національній справі сказав між иншим таке: „В сфері національного питання партія не пішла по шляху вузького націоналізму, на який її тягнули окремі нації. Минувша боротьба партії народньої свободи проти російського націоналізму, який був гаслом на прапорах її противників зправа, скріпила її особливо в розумінню небезпеки вузького ставлення національної справи... Партія народньої свободи змогла вдержати ся в рішенню національного питання, оскільки вона обмежене обласними питаннями в тих твердоозначених рамках, в котрих з одного боку відмежують її від вузького одностороннього націоналізму, а з другого боку від інтернаціоналізму, що не надає жадного значіння національності. В сфері обласного питання партія народньої свободи дала рішення, яке творить значний крок наперед у напрям російської децентралізації, утворення місцевих законодавчих інституцій в межах існуючих історичних поділів держави. Одночасно вона відкриває можливість шляхом законодавства перегрупувати існуючі адміністративні одиниці і зєднати їх у ширші полчення, може й на ґрунті національного зєднання, але з виключенням небезпеки для основи будови російської державности, яку тепер будуєть ся“.

З приводу зїзду партії народньої свободи мілюківська „Рѣчь“ з 25 мая н. ст. принесла передову, присвячену національному питанню, в якій між иншим говорить ся, що партія кадетів не виключає навіть далекойдучих аспірацій поодиноких областей та національностей, але вона в ідеї є здійсненню сих аспірацій на другу чергу. На після того, як основні лінії будучої російської конституції будуть вироблені й буде доведена можність співжиття всіх горожан цілого „народу російської держави“ (?!). Зсолідаризувавши ся з виводами Кокоскіна, „Рѣчь“ кінчить свою статю висловом переконання, що політична нація (?) російської держави саме при новім ладі має бути скована залізним перстеном загального горожанства й почати жити внутрішнім органічним життям російського патріотизму“.

3 поезій О. Кобця.

МАТИ.

Комсь маленьким недолітком
З чужого краю з заробітків
На свята йшов до дому я;
Ледві ступали ноги хорі...
А тут весна цвіла на дворі,
Сміялась сміхом солов'я...

Знемога. Блідість на лиці.
Порожній шлунок. В гаманці
Весь заробіток свій ховав,—
Рубля одним одною мав.

Оттак до дому ідуци,
Маленьку мрію ніс в душі:
„Тоже я потійшу сестричок,—
За руб куплю їм стрілочок“.

Та вдома стрів я лобу матір
В сорочці, порваній на шматтє,—
Її й Великдень так застав...
І серце стислось, заридало,
І мрія ту мою пропало,—
Я скарб свій матері віддав.

Просив її хоч після свят
Собі сорочечку набрать;
Бо сестри-ж мали сорочки,—
На щож—я думав—їм стрічки?...
Була то може перша з мрій,
Що не судилось збутись їй...
Та хто-б зробить инакше мі?
Аджеже то—маті я помі!..

Гей, якже лобу святкував ся
Серед своїх той день весни!..
Та він минув,—я знов збирав ся
В путь до чужої сторони.

І мамця з доброї охоти
За руб в дорогу щось спекла,
А сама... знову до роботи
В сорочці порваній пішла...

Чи є що в світі більш святе,
Як серце мамі золоте?
Не знаю я... Чи знає хтось
Добрійше щось, святійше щось?..

Волинським учителькам.

Тим, що працюють—працювали
В час михоліття, в час важкий,
Що на руїнах будували,
Що ґрунт непевний, ґрунт хисткий
Насінням добрим засівали,—
Поклін низький...

Працюйте! З лєжкої руки
Зародить добре. Рідна нива
В стократ важкий оплатить труд
І там, де нині—будяки
Руїна зроджує жахлива,
Там квіти тиші завітнуть,
Там забувають колоски
І будуть жива! Добрі жива!
Працюйте! Вам поклін низький—
Від нас, з неволі, здалеки...

Жінці невольника.

Твої очі! Ти їх краєц,
Зустрічалючись, ховай,—
Невиносних мук безодні,—
Своїх мук не розкривай.

Бо ми в їх, у очі гляну,—
Не питаючись, збагну
Твого горя—мого боло
Незміриму глибину.

Не питаючись, пізнаю,
Що спочити не дав,
Що хвилює негладомно
Відне серденько твоє.

Тож питати ся не стану,—
Стрінусь—инше щось почну:
В кілька чемних слів буденних
Жаль свій—біл твій уорну.

І дивитись буду просто,
Наче весело дивлюсь,
Щоб байдужего удати,—
Може... Може й засміюсь.

Ти так само усміхнеш ся,
Глянеш просто, скажеш щось;
Щось таке-собі привмне,
Наче гарно нам жилось!..

Але-ж знаю, чую, бачу,
Що в той час в душі твоїй
Щось так ірко стоїне, плаче
Й обзиваєть ся—в мойй...

Та без милости, без жєало,
Щоб від мук не закричатъ,—
Душу в байдужєсть втикаю,
Серце змушую мовчатъ...

Ти маскуви... Я маскую...
В масках ходимо пустих...
Але хтож сказав, що легше,
З ними легше, як без них?..

РАНКОМ.

Блїдне чорна ніч. Світає.
Ранок весняний
Світлом дня стрїча, вітає
Простір мовчазний.

В фарбах нїжних, барворїжних
Утопав лан;
Море квітів дивовижних
Вкутує туман.

Весь прозорий, білий, чистий,
Обїїняв квітки;
Перл за перлом—променистий
Впав на васильки.

Сходить сонце. В кольоритних
Тонах сходить знов...
...На пелюсточках блакитних—
На васильках—кров??..

В ДЕНЬ.

Пївдень. Спека. Жарко. Душно.
Важко дїше лан.
Море квітів непурушно,
Мов пустий майдан.

Ген навколо, скїльки мрїє,
Скрїзь пашиєть земля...
Барворїжний тон сїрїє,
Фарби розтопля...

Хочби вітер, хмари з громом...
Навіть ураган...

Сколїхнуть би буреломом
Сонний, мертвий лан!..

В травохвилях оксамитних
Васильки вялі...

...На пелюсточках блакитних
Порох—бруд землі??..

УВЕЧЕРІ.

Утомилось... Спочивати
Сонце поплило;
Ось в останнє лан квітчастий
Слявом обмгло.

Ще хвилинка—і за обрїй
Упаде, вїрне...
Пїсля праці—спокїй добрий,
Сонечко ясне!

Сиротливо полядають
Квіти на лану,—
Чи боять ся, чи вітають
Нїчку весняну?..

В рядах куциків несхитних
Васильки стоять...
... На пелюсточках блакитних
Сльозинки тремтять??..

В НОЧІ.

Пївніч. Вожкість. Прохолода.
Все в пїтьмі змглоє.
Так напружено природа
Слуха, жде чогось.

Лан—то цвинтарь... Всюди темно.
Тїльки в вишинї
Так привїтно, так таємно
Блїскають воїні...

То в небесному просторї
Зорї мерехтять.
Нїч родила ясні зорї.
Васильки не сплять...

Тїні ночі непривїтні
Повзуть по землі...
... А пелюточки блакитні
Лини пірнули в мїй...

Про позашкільну освіту.

З прикладів життя культурних народів бачимо, яку то велику користь вони мають з освіти. З власного досвіду український народ знає, як то тяжко жити людям без освіти, як кожний з спритних і хитрих людей користує з народної темноти. Занадто вже часто доводить ся зустрічати ся з випадками, як темна, неосвічена людина стає жертвою всяких шахраїв. Доведеть ся грошей позичити, — здеруть з неї найбільший процент. Піде до крамниці, — дадуть найгіршого краму, а ціну візьмуть, як за найліпший. Треба написати якесь прохання до громади, до якого товариства або суду, чи винайти адвоката, щоб краще боронив її інтереси, наткнеть ся на таких „народників“ та „оборонців“, що побудеть ся останньої свитини, а то й сорочини. Досить часто вже трапляєть ся майже кождому бачити, як иноді людина дуже поважна, чесна й, здаєть ся, розумна, а нїяк не може доброї ради собі дати, не може бути корисною не тільки для громади, а навіть для власної родини, для свого господарства.

А чому? Тому, що неосвічена, зовсім неписьменна. Багацько випадків буває, що людина досить енергїчна, досвідчена, якій би сміливо можна довірити ціле громадське добро; яку-б можна всюди послати боронити інтереси громади, вибрати представником до всякого товариства, чи до сільського або волосного уряду, а то й до земства, чи навіть до Державної Думи, але тому що вона неписьменна, се робити нїяково або й цілком неможливо. А яка велика шкода в цілім нашім життї, що таких випадків дуже й дуже багато,—нема чого й говорити. Се цілком зрозумїле для кожного. Одним словом — не може бути нїякого сумнїву в тім, що народня темнота — се найбільше лихо в сучаснім загальнолюдськїм життї. Про се не може бути двох думок. Життє без освіти стає не тільки тяжким, а просто неможливим.

Сьому лиху кождий народ мусить запобігати як найскорше, як найкраще. Народню освіту треба поширювати всякими можливими засобами в усіх найглухїйших закутках

України. Чим скоріше розвієть ся народня томнота, тим скоріше засяє сонце правди, яке покаже найпевніший шлях до найкращого життя.

Одним з найголовніших засобів боротьби з народньою темнотою — се рідна, для кожного зрозуміла школа, до якої український народ мусить обовязково посылати всіх своїх дітей. Але се такий засіб, який зможе дати багаті наслідки тільки через якийсь час, а не зараз. Тому тільки школою задовольнити ся не можна. Українське громадянство повинно вишукувати ще й інші засоби боротьби з темнотою. Треба подбати й про те, щоб дати змогу користувати ся наукою й дорослим людям, принаймні хоч тим одиницям, які щиро бажають поширити свою громадянську свідомість, здобути хоч крихітку освіти, поширити різні знання, яких чомусь не могли здобути за дитинства. А таких одиниць в кождім селі найдеть ся досить чимало. Багацько є дорослих людей, які завдяки байдужности та недбайливости своїх батьків не могли не тільки здобути якоїсь освіти, а навіть хоч як небудь навчити ся читати та писати й тепер з великою охотою взяли ся-б до науки, та не знають, яким способом можна сього досягти. На сих людей українське громадянство мусить звернути найпильнішу увагу й допомогти їм здійснити їхні бажання. Тим більше, що в сїм напрямі вже почасті розпочато культурну роботу ще при старих самодержавних порядках.

Земства, йдучи назустріч бажанням поступової людности, давненько вже почали закладати на селах недільні школи, вечірні курси для дорослих, бібліотеки-читальні, впорядковують народні читання, розповсюджують деякі газети й т. ин.

Такуж роботу провадять і культурно-просвітні товариства, які хоч і з великими труднощами, а все-таки появлялися іноді на світ Божий та щось таки роблять. На жаль, темна українська людність до таких культурних заходів часто відносила ся дуже неприхильно, а то й цілком вороже. Замість того, щоб використувати ті школи та курси або читання, вона обминала їх „десятою“ дорогою яко щось шкідливе, а тих учнів, що зважували ся таки вчити ся, висміювала, намагала ся відобрати всяку охоту до науки. Правда, в найбільшій мірі тим заходам шкодило досі те, що все провадить ся так само, як і в школах для дітей, на чужій для українського селянства московській мові, яка для загалу ніяк не могла бути зрозумілою. Дуже багато випадків бувало, що прийде селянин в недільну школу чи на курси або на „народне“ читання, послуха, послуха, розведе руками, покруте головою та й піде собі й вже більше ніколи не закортить його піти туди, бо таки нічогосінько не зрозумів з того, що чув.

Впорядники курсів, читань і т. ин., як і загалом майже вся українська інтелігенція, з дуже малими виїмками, на сю велику й в дійсности головну хибу в справі позашкільної освіти народу мало досі звертали уваги й провадили свою роботу цілком хибним шляхом. Цілком зрозуміло, що при таких умовах не можна було нічого доброго сподівати ся. Ширення таким способом позашкільної освіти ні в яким разі не могло дати тої великої користі, яку воно могло-б було дати при інших умовах, а саме при таких, щоб навчання в недільних школах, лекції на вечірніх курсах, народні читання і т. д. відбували ся на рідній українській мові, зрозумілій кождому селянинові. Чужа мова—се найголовніша перешкода в сій справі й тому на се мусимо звернути найпильнішу увагу. Треба вжити всіх сил і засобів, щоб усунути все, що стоїть на перешкоді до здійснення великих завдань позашкільної освіти. Треба негайно промостити найпевніший шлях до темних мас народу й кинути між нього найясніше світло науки, допомогти йому вийти з тої безпросвітної темряви, в якій він пробуває зараз. А сього досягти можна спільною працею української інтелігенції та поступового національного свідомого громадянства. Їх громадський обовязок: міцно зєднати ся й повести справу з позашкільною освітою так, щоб український народ дійсно мав користь.

В кождім селі в найпершу чергу треба заснувати недільні школи для тих, що не мають иншого вільного часу для науки, вечірні курси для тих, що можуть користувати ся ними тільки увечері, після денної роботи, народні читання для загалу в неділі або свята, коли народ вільний від праці. Науку провадити виключно на рідній українській мові. По вивченню людей читати та писати головними предметами науки мусять бути: історія і географія Рідного Краю — України, а також про всякі загальногромадські справи, які найближше торкають ся селянства: про громадські права й обовязки в сільських і волосних громадах, волоснім суді, земстві й державі, про державні порядки в різних культурних державах, про способи, яких уживали різні народи в своїй боротьбі за здобуття собі прав і поліпшення долі, як поводити ся в родиннім, товариським, громадським і державнім життю і т. д. і т. д.

В кождім селі обовязково треба заснувати бібліотеку-читальню, яка повинна мати яскравий український характер і змістом і зверхнім виглядом. Книжки купувати українські й найрізноманітніші: белетристику, поезію, історію, географію, з природознавства, політики і т. д. Українські газети й журнали по зможі всі, які тільки будуть існувати на Україні. Помешкання прикрашувати в українським стилі, рушниками, портретами українських історичних і громадських діячів, письменників, артистів, малюнками з історії України і т. ин.

Така бібліотека-читальня завше може бути найкращим притулком, де-б змогли собі селяне сходити ся не тільки для того, щоб почитати газету, чи взяти для читання журнал або книжку, а й щоб поговорити по душі про всякі громадські справи, про впорядкування загальних читань для народу, скликання якоїсь наради, віча тощо. Бібліотеку-читальню має право закладати сільська громада, кредитове, сільсько-господарське й инше яке товариство, а також і поодинокі люди. Коли чомусь не можна було-б заснувати більш менш порядної бібліотеки-читальні на загальні кошти громади або якого товариства, можна закладати приватні. Найкраще се робити гуртом (хочби й невеличким), складаючи ся по кілька карбованців на рік або на місяць. Таким способом за якийсь час можна також скласти досить порядну бібліотеку. Головне завдання бібліотеки-читальні дбати про те, щоб як найбільше число людей читало книжки. Вони тільки тоді роблять користь людям, як їх читають, а не лежать собі десь на шафі чи на полиці. Всякі сільські товариства: сільсько-господарські, споживчі, кредитові і т. ин. повинні допомагати бібліотекам-читальням своїми коштами, бо при помочи їх ширить ся свідомість і освіта народу, яка буде збільшувати й число членів товариств, добрих громадських і товариських робітників і т. д.

Щоб же як найкраще провадити справи позашкільної освіти через заснованне недільних шкіл, вечірніх курсів, викладів, читань для народу, бібліотек-читальень і т. ин., треба всім тим, хто спочуває сій справі великої ваги, обєднати ся в найміцнішу організацію. А такою організацією можуть бути товариства „Просвіта“, які вже й до війни провадили національну культурно-просвітну роботу не тільки в містах, а й на селах. Мимоволі пригадуєть ся нам мануйлівська „Просвіта“ (на Катеринославщині), яка дуже гарно розвинула було свою діяльність і мала навіть власний будинок і свої відділи на інших селах. Кожне українське село повинно мати своє товариство „Просвіта“, яке й буде провадити позашкільну освіту поміж своїм народом.

Коли-ж українська інтелігенція разом з усім поступовим громадянством піде сям найпевнішим шляхом, вона зробить дуже й дуже велике діло в справі поширення освіти, а за нею й загальнонаціональної свідомости поміж темним українським народом. Тоді народ зрозуміє, яким шляхом дійти йому до своєї кращої будуччини.

Полонений *Іван Павлюк.*

Північно-західна Україна.

(Продовження)*].

5. Рільництво й годівля домашніх звірят**).

Північно-західна Україна се наскрізь рільнича область. По даним перепису з 1897 р. на 1000 душ населення було зайнятих при хліборобстві, лісництві й рибальстві:

Городненський	690	N. B. Не маючи дат для Холмщини, наводимо дані про люблинську й сідлецьку губернії, з котрих опісля виділено Холмщину.
Минський	748	
Люблинський	670	
Сідлецький	678	
Волинський	749	

Як бачимо, головним заняттям населення північно-західної України є хліборобство, себто рільництво враз зі спорідненими йому побічними способами зарібкування. У волинській і минській губернії більше ніж $\frac{3}{4}$, в інших майже $\frac{7}{10}$ цілого населення працює коло управи землі і з неї живе. Відсоток, який під сим оглядом виказує волинська губернія (74.9%), є заразом пересічним відсотком для цілої європейської Росії. Офіційна російська статистика не виказує участі поодиноких націй в ріжних родах занять. Все-ж-таки можемо зовсім певно сказати, що серед самого тільки українського населення відсоток хліборобів ще значно вищий ніж пересічний, бо приходить ся відчислити от хочби Жидів (14.5% населення), котрі в хліборобстві зовсім не беруть участі. Вже через се піднесеть ся відсоток хліборобів у всіх інших націй на 85% . Коли по обчисленням Бузка [Wiadomości statystyczne, т. 20] між Українцями в Галичині 94.4% живе з хліборобства, то з великою правдоподібністю те саме відношення можна прийняти й для північно-західної України. Таким чином хліборобство являє ся основним змістом економічного життя північно-західної України й українського населення зокрема. Способи й успіхи хліборобства залежать у значній часті від фізичних умов, у першій лінії від роду та якості землі. Земля в північно-західній Україні далеко неоднакова. Південна частина кременецького повіту захоплює ще чорноземну степову полосу. В південній Холмщині й Волині, менш-більш по лінію Холм-Рівне міняєть ся сірий т. зв. „лісовий“ чорнозем з глиною та суглинками, що дає також доволі плодуну землю. Віймку становить білгородський повіт, західна частина замостського з пісковатим, мало врожайним ґрунтом. На північ від лінії Холм-Рівне переважають піски й супіски, а в долинах рік торф'яки. Крім того на Підляшшу (в Берестейщині й кобринській повіті) та Полісся (в Пинщині) поширені т. зв. „підзоли“, що мають до 70% кварцевого пилу; се полоса вбогого хемічним складом, мало врожайного ґрунту, на яким тільки при ужиттю штучних погноїв хліборобство може дати вдоволяючі успіхи.

Коли хліборобство в економічному життю північно-західної України грає таку визначну роллю, інтересно знати, скільки тут управної землі та як вона розділена. Перше всього розглянемо загалом простір управної і пригожої до управи землі по поодиноким родам її ужиткування на підставі дат з 1887 р.

З цілого простору землі приходило на:

Губернії	рілю	ліс	сіножати й пасовища	інші роди	неужитки
Городненська	39.7%	23.7%	19.6%	4.2%	12.8%
Минська	23.5%	40.2%	13.5%	1.9%	20.9%
Волинська	37.9%	23.4%	14.5%	12.7%	11.5%
Польща	55.0%	20.6%	16.2%	3.3%	4.9%

Для Холмщини потрібних дат нема, тому ми навели дані, що відносять ся до цілого Польського Королівства (з 1894 р.) й можуть бодай в приближенно дати образ відносин в Холмщині. Малий відсоток рілі й великий неуправної землі (більш ніж $\frac{1}{5}$ цілої поверхні) в минській губернії пояснюють ся фізичними обставинами, а саме забагненням землі. Висушенне багон дало тисячі гектарів нової землі під хліборобську культуру. Зато там найбільший відсоток лісів. Так само із неужитків городненської

*] Пор. чч. 142, 143, 145, 148 і 149.

**] Література. Крім вище згаданих творів: Статистическій ежегодникъ совѣта сѣвѣдовъ, представителей промышленности и торговли на 1913 г. подъ ред. В. И. Шарара; Fr. Bujaak, Galicia, т. II; E. Pistor, Die Volkswirtschaft Österreich-Ungarns; G. von Schulze-Gävernitz, Volkswirtschaftliche Studien aus Russland.

губернії львина пайка припадає на поліські багна, котрі сягають в області тих губерній. Для порівняння візьмім дані про Галичину з 1913 р.:

З цілого простору землі приходиться на:

область	рілю	ліс	сіножати й пасовища	інші роди	неужитки
Галичина	48.5	25.7	20.9	0.6	3.5

Виходить, що в Галичині, не зважаючи на гористий терен на полудні, відсоток неуправної землі менший ніж навіть в Польщі. Завдяки Карпатам Галичина багатша лісом ніж північно-західна Україна з виїмкою минської губернії, з котрої зрештою тільки один повіт, пинський, належить до нашої території. Теж саме приходить ся сказати про сіножати й пасовища, а також і про рілю, бо високий відсоток рілі в Польщі треба почислити на долю західних, властиво польських областей, зрештою відносини поодиноких родів культури землі в обох частинах західної України, галицькій і закордонній, підходять дуже близько до відносин в Пруссії, де в 1900 р. було 49.9% рілі, 19.9% сіножатей і пасовищ, 23.7% ліса й 6.4% неужитків.

Тепер переходимо до питання, кому належить земля, як вона розділена поміж поодинокі роди посідачів. Під сим оглядом статистичні дані з 1905 р. дають для північно-західної України ось який образ:

З того належало:

губернії	простір всієї землі гектарів	державі й загальному колективним власникам	мужицкам надільної	ріжним приватним посідачам
1. Городненська	3,573.476	608.013	1,653.709	1,311.754
2. Минська	8,734.664	883.421	2,121.132	5,730.105
3. Волинська	6,291.621	712.138	2,505.728	3,073.724
4. Холмська	1,350.030	110.159	750.511	489.360
Разом	19,949.791	2,313.731	7,031.080	10,604.963

Відсоток:

Городненська	17.0%	46.3%	36.7%
Минська	10.1%	24.3%	65.6%
Волинська	11.3%	39.8%	48.9%
Холмська	8.1%	55.5%	36.4%
Разом	11.6%	35.2%	53.2%

Виходить, що на північно-західній Україні більша половина всієї землі належить приватним посідачам. Які елементи входять в отсю групу, розглянемо пізніше. Мужицької надільної землі є дещо більше ніж третина, а останок припадає державі, церкві й ріжним публичним інституціям. Коли прирівняти отей відносини до загально російських, виявить ся інтересна ріжниця. В 50-ти губерніях європейської Росії в 1905 р. вносили державні й колективні землі 39.1% , мужицькі надільні 35.1% , приватні 25.8% . Як бачимо, відсоток мужицьких надільних земель є в північно-західній Україні рівний пересічній російській нормі, але обидві інші групи сильно пересунені: в північно-західній Україні відсоток приватних земель є більше ніж двічі більший, державно-колективних тричі менший ніж пересічно в Росії.

Пригляньмо ся всім тим трьом групам земельних посідачів ближше. Загальна сума державних і загалом колективних земель ділить ся на ось які категорії:

Губернії:

Сума всіх колективних земель гектарів	Городненська	Минська	Волинська	Холмська
	608.013	883.421	712.138	110.159
З того приходить на землі:				
1. Державні гектар:	397.028	786.421	523.740	?
відсоток:	65.3%	89.0%	73.5%	
2. Удільні гектарів:	156.648	—	57.666	?
відсоток:	25.8%		8.1%	
3. Церковні гектар:	36.526	54.329	100.061	?
відсоток:	6.0%	6.1%	14.0%	
4. Монастирські гект.:	3.045	5.191	4.116	?
відсоток:	0.5%	0.6%	0.6%	
5. Міські гектарів:	14.710	37.421	16.778	5.036
відсоток:	2.4%	4.3%	2.4%	4.6%
6. Інші гектарів:	326	—	9777	—
відсоток:			1.4%	

Як слідно, в Групі колективних посідачів найбільша пайка, коло $\frac{3}{4}$ землі, приходить на державу. На другім місці стоять удільні землі, котрі спеціально призначені на утримання царської родини. В європейській Росії пересічний відсоток державних земель ще вищий і виносить 89% всієї землі тої групи, себто рівняєть ся відсоткови в минській губернії. Пересічний відсоток удільних земель в Росії виносить 50% сеї групи. Церковними землями найбагатша у нас волинська, міськими холмська губернія; зрештою для означення інших категорій посідання в тій групі для холмської губернії нема потрібних даних.

Перейдім тепер до групи ріжних приватних посідачів, котра на нашій території займає більше ніж половину всієї землі. Тут виступають ось які категорії:

Сума всіх особисто-приватних земель гектарів:	Губернії:			
	Городненська	Минська	Волинська	Холмська
	1,166.686	5,271.942	2,817.150	489.360
	з того приходить на землі:			
1. Дворян, гектарів	861.768	4,405.617	2,228.061	?
відсоток	73·9%	83·6%	79·1%	
2. Духовенства, гектар.	11.220	2.470	6.943	?
відсоток	1·0%	0·1%	0·3%	
3. Купців і почесних горожан, гектарів	637	336.890	158.378	?
відсоток		6·4%	5·6%	
4. Міщан, гектарів	167.132	66.539	172.110	?
відсоток	14·3%	1·2%	6·1%	
5. Мужиків, гектарів	124.601	154.551	171.677	126.520
відсоток	10·7%	2·9%	6·1%	25·9%
6. Інших, гектарів	1.328	305.874	79.980	?
відсоток	0·1%	5·8%	2·8%	

Н. В. Тут почислено тільки землі, що знаходять ся в посіданню фізичних осіб, і виділено всі ті, що становлять приватне майно ріжних товариств.

Подрібних дат для означення поодиноких категорій приватних посідачів у Холмщині поки-що нема. Тільки в звідомленню Чіхачова наведено скількість землі, купленої мужиками, котра яко ненадільна належить до сеї групи. Дані з інших областей північно-західної України показують, що львина частина землі, належної приватним власникам, пересічно 81%, знаходиться в руках дворянства, дідичів. Щодо мужицьких земель в тій групі — то тільки в холмській губернії вони підіймають ся понад четвєртину, в інших трьох губерніях їхній відсоток всьом дрібний, доходить в пересічі ледви до 5%. Загалом в цілій північно-західній Україні, — коли прийняти, що в Холмщині в групі приватних посідачів усі немужицькі землі належать дворянам, — т. зв. панські або дідичівські землі становлять 39·5% всієї земельної послості. В Галичині категорії дворянських земель відповідає т. зв. табулярна власність, котра в 1902 р. виносила 2,917.000 гектарів, себто 37·2% поверхні краю; у східній, українській часті Галичини відсоток табулярної власности вищий ніж пересічний і виносить 40·3%. Одначе не вся табулярна власність знаходиться в руках дідичів: 5,054.000 гект., себто 6·4% простору належить до публичної власности (домени, добра релігійного фонду і т. ин.), 25.700 гект., 0·3%, до правних осіб; значить, дідичівські маєтки виносили в Галичині в 1902 р. 30·5% всієї землі, себто о 9% менше ніж в північно-західній Україні під російським пануванням. В 50 губерніях європейської Росії дворянська власність становить лишень 13·4% всієї землі. Як бачимо, дідичівська верства знаходиться в північно-західній Україні у вимково кориснім положенню і займає значно більшу пайку землі ніж в сусідніх областях.

(Далі буде).

Миرون Кордуба.

Вісти.

Український військовий зїзд на північній фронті. „Биржевыя Вѣдомости“ подають телеграму П. Т. А. з Риги такого змісту: Закінчив ся перший зїзд Українців з армії, на котрий прибуло більше ніж 500 делега-

тів. Зїзд відвідали начальний командант армії північного фронту генерал Драгоміров, командант армії генерал Радко-Дмітрів і представник Франції. Усім їм уладжено овацію. Генерал Драгоміров у теплих словах привітав зібраних і побажав зїздови плодотворної праці на славу рідній Україні. Начальний командант як уродженець України, знаючи Українців, висловив надію, що Українці разом з усіма націями Росії та її союзниками оборонять волю народів. Предсідатель зїзду й деякі делегати дякували гостям за привіт і вказували на те, що Українці не раз проливали кров за волю народу та його справедливу справу. Французький генерал у коротких словах просив не забувати вірної союзниці Франції й дякував за однодушність у боротьбі зі спільним ворогом. Зїзд прийняв такі ухвали: 1. обєднання всіх Українців без ріжниць політичних партій; 2. добивати ся національно-територіяльної автономії України в федеративній демократичній російській республіці; 3. вияснити загальне число Українців в армії і 4. приготувати населенне до виборів до Установчих Зборів.

Три українські корпуси. „Биржевыя Вѣдомости“ з 29 мая н. ст. в телеграмі П. Т. А. з Київa з 27 мая н. ст. подають таке: На нараді в місці перебування начального команданта фронтом Бруслова при участі міністра війни Керенського обговорювано питанне творення українських військових частей. Нарада признала можливим намітити три корпуси з тих, які стоять на південно-західній фронті, котрі будуть комплектувати ся виключно салдатами й офіцерами Українцями. По скінченню комплектування вони будуть переформовані й названі українськими. Загальне переформування армії по національному принципу признано в теперішню хвилию небезпечним і нездійснимим.

Відхід Українців на фронт. „Утро Росії“ з 30 мая н. ст. доносить з Київa, що по вічу коло памятника Хмельницького з Софійської площі відійшло на фронт 1500 Українців салдатів зі своїми прапорами. Настрій Українців по давньому бойовий.

Домагання Української Військової Генеральної Ради. „Новое Время“ з 29 мая н. ст. доносить з Київa: Зорганізула ся Українська Військова Генеральна Рада при Центральній Українській Раді. Ціль Ради — завідуванне військовими справами України в контактї з російським генеральним штабом. До Петрограду виїхала депутація Ради, щоб познайомити правительство з ухвалами українського військового зїзду та щоб просити негайно здійснити найголовніші з тих ухвал: негайно проголосити окремим актом автономію України, організацію української армії й українізацію цілої чорноморської та частини балтійської флоти.

Міністер війни Керенський і український полк. „Рѣчь“ з 31 мая н. ст. доносить: Міністер війни в порозумінню з верховним головнокомандуючим признав можливим дати дозвіл на уформуванне в київській окрузі окремого українського полку піхоти, що складав ся-б з трьох баталіонів. Кадри для сеї формації будуть виділені з резервових частей київської округи в числі не більше 500 салдатів, а решта салдатів має складати ся з числа добровольців, необовязаних до військової служби, себто таких, що або перейшли вже вік обовязкової служби або не дійшли ще до нього, а офіцерами мають стати ті з офіцерів армії, які сього забажають.

Організація народньої міліції. „Кіевская Мысль“ з 4 мая н. ст. доносить з Петрограду про постанову тимчасового правительства в справі заведення міліції. З сеї постанови подаємо головніші дані: замість давнійшої поліції завести міліцію; гроші на її удержанне з державного скарбу передають ся до дотичних повітових, земських і міських громадських управ. До скликання повітових земських зборів видатки на повітову міліцію покривають повітові управи. Удержанне команданта міліції в 1917 р. рівне удержанню ісправників, поліцмаїстрів і т. ин. Обовязки повітових ісправників і поліцмаїстрів у справах участі в повітових комітетах і т. д. переносить ся на командантів повітової та міської міліції. Устрій міліції в Петрограді, Москві, у Київі й Одесі буде упорядкований окремим законом.

Рада об'єднаних громадянських організацій у Києві. На засіданню ради об'єднаних громадянських організацій дня 22 мая н. ст. відбули ся вибори президії. Вибрано: предсідателем А. Ржепецького, товаришами предсідателя Стешенка, Стефановича й Ляковського, секретарями Литвака й Яковлева („К. Мысль“ з 23 мая н. ст.).

Засідання губернської ради громадянських організацій. „Кіевская Мысль“ з 23 мая н. ст. пише: В домі губернського комісара відбуло ся засідання губернської ради об'єднаних громадянських організацій. Предсідателем сесії вибрано бар. Штейнгеля, товаришами редактора „Народної Волі“ Ковалевського й представника товариства „Праця“ інженіра Чопівського. Збори відкрив промовою губернський комісар М. Суковкін, що вказав на завдання губернської ради, які зводять ся до того, щоб увести нове життя, означити норми, усунути непотрібні заворушення, анархію, нелад і підтримати тимчасове правительство. На пропозицію бар. Штейнгеля збори прийняли ухвалу післати тимчасовому правительству таку привітну телеграму: „Київська губернська рада громадянських організацій вітає обновлене представниками трудової демократії тимчасове правительство й висловлює готовість підтримувати всіма способами правительственну діяльність, звернену в напрямі закріплення свободного демократичного ладу в Росії на основах національно-територіальної автономії народів Росії й широких соціальних реформ“.

Голосуванням прийнято пропозицію збільшити число членів ради з 117 до 262. Збільшено число представників від польських організацій 3-ма особами, салдатської ради 10, селянських організацій 84, жидівських організацій 12 й ин. Крім того вводять ся представників учительських повітових союзів (12 людей) і рад повітових городів (12 людей). Затверджено склад губернського виконавчого комітету. Вислужено та прийнято до відома заклик звенигородської повітової ради виделегувати представників губернської ради на свято волі, улаштуване в селі Кирилівці, де родив ся Тарас Шевченко.

Ухвалено ряд постанов, звернених у напрямі закріплення нового ладу та скасування старих органів влади в губернії. Постановлено поробити заходи перед правительством: 1) у справі передачі бюджетових кредитів, асигнованих для функціонування інституту мирових посередників—комісарам нового правительства, й для підтримки земельних комісій—новим громадянським земельним комітетам; 2) дозволити селянам випас худоби в старих скарбових лісах; 3) установити таксу на деревляне паливо для усунення спекуляції і 4) замінити сьогоднішні комітети для охорони ліса громадянськими.

Педагогічні політичні курси. „Кіевская Мысль“ з 23 мая н. ст. доносить: Київська повітова земська управа від 25 мая до 17 червня н. ст. улаштує педагогічні політичні курси для учителів і учительок початкових земських, міністерських і церковно-парохіальних шкіл київського повіту. Програму курсів уложила лекційна комісія ось як. Наука на курсах ділить ся на дві часті: лекційну й практичну. Число годин устанавляеть ся на день 8 лекційних і практичних годин, з котрих 6 годин (рано від 9—3) лекційних і 2 години (увечері від 6—8) практичні. Наука обійме повних 20 днів або 100 лекційних годин і 40 практичних годин. На курсах будуть викладати ся отсі предмети: 1. українознавство — а) українська мова (20 год.), українська література (18 год.) і штука (3 год.) — б) історія, географія, економія і статистика України (30 год.); 2. соціально-політичні науки — а) історично-політичні й державно-юридичні теми (15 год.), соціально-політичні теми (10 год.); 3. педагогічний відділ — а) педагогія, методика й гігієна (19 год.); 4. питання дня. — Усього 120 годин. В неділі і свята для слухачів будуть улаштувати ся екскурсії до музеїв, старовинних церков і в околиці Києва. Курси закінчать ся спільною прогулкою курсистів і учителів на могилу Шевченка до Канева.

Українська група селянського зїзду в Петрограді зложила декларацію з привітанням коаліційного правительства,

а також з домаганням національно-територіальної автономії України („Dziennik Piotrogadzki“ з 24 мая).

В справі Троїцького Народного Дому. „Утро Росії“ з 30 мая н. ст. доносить з Києва, що збори залізничників стації „Київ—П“ одноголосно ухвалили резолюцію, що город обов'язаний відобрати Троїцький Народний Дім від нижішніх контрагентів Синельникова й Барського та передати Українській Раді, трупі Садовського, зазначаючи з гори, що в разі негайного невыповнення сього домагання Українці будуть бороти ся і не допустять ні до одної російської вистави.

С. Бородавського, помічника управителя відділу торгівлі міністерства й промислу, іменовано управителем відділу торгівлі. („Р'бч“ з 1 червня н. ст.). Бородавський є виразним симпатиком українського руху, співробітничав свого часу на сторінках „Українського Вістника“, що виходив в 1906 р. в Петрограді, є спеціалістом від кооперативного руху, в 1909 р. студіював кооперативну справу в Галичині й написав про се цінну працю. Кілька його праць про кооперацію є в українським перекладі. Походить Бородавський з харківської губернії.

Ілля Шраг, відомий український діяч і бувший посол до Думи, зістав предсідателем чернігівського окружного суду („Р'бч“ з 31 мая н. ст.).

Онипко, бувший посол до I Думи, має обняти відповідальне становище в міністерстві маринарки („Dziennik Piotrogadzki“ з 22 мая).

Харківські Українці й Олександр II. „Биржевыя Відомости“ з 2 червня н. ст. подають такий характеристичний на теперішні часи малюнок: „В часі зїзду (в Харкові) хтось предложив винести з залі бюст Олександра II. — Геть віден, — кричать депутати й оплескують пропозицію. — Геть! — Він скасував одну неволю і завів другу. Предсідатель задумує поставити питання під голосування. — Зовсім не торкати сеї ідіотської фізіономії, просто забрати його без голосування. Знову крики: Геть! Предсідатель дає розпорядок забрати бюст Олександра II. Засідання починаеть ся наново“.

Ще про харківського архієпископа Антонія. „Р'бч“ з 15 мая н. ст. донесла, що Синод вислухав просьби архієп. Антонія і ухвалив згодити ся на те, щоб він переніс ся жити до Балаамського монастиря над Ладозьким озером, який входить у склад фінляндської єпархії. Харківській єпархії дано право самій вибрати наслідника архієпископа Антонія.

Діяльність єп. Евлогія. „Dziennik Piotrogadzki“ з 29 мая н. ст. доносить з Житомира: Одержано інформації про чорносотенну агітацію серед православного духовенства. Єп. Евлогій попірає пропаганду. Селяне жадають усунення ряду парохів і вибирають собі самі священників. Громада Хвасове вибрала священником уніята о. Івана Галаса.

За українізацією школи. „Р'бч“ з 29 мая н. ст. приносить вістку, що до Синоду прийшли просьби українських єпархій знаціоналізувати церковну низшу й середню школу.

Зїзд духовенства та світських у Полтаві. „День“ з 22 мая н. ст. доносить з Полтави: Зїзд духовенства та світських єпархії висловив ся за повним довірем для тимчасового правительства, за поробленням рішучих заходів у цілі приборкання Леніна та його однодумців аж до їх арешту включно, за устанавленням в Росії федеративної республіки, за доведенням війни до побідного кінця в єдності й повній згоді з союзниками, за упрощенням богослуження та за українізацією церкви на Україні з устанавою виборної основи в управі єпархій і парохій; зїзд висловив повне довіре місцевому єпархіяльному архієреєви Теофанови, котрому губернський виконавчий комітет запропонував покинути місце. Зїзд духовенства та світських єпархії признав, щоб православна віра була першою в державі, а церква свободною на основах соборности й виборности, причім будучий голова держави, а так само й міністер віроісповідань повинні бути обов'язково православні. Зїзд висловив ся також за заведенням на місці нижішніх консисторій єпархіяльних

рад при архиєреях у складі виборних священників, клериків і світських.

Панахида по Іванови Франкови. „Кіевская Мысль“ з 23 мая н. ст. доносить, що попереднього дня в 3-ій год. попол. в костелі св. Олександра гр.-кат. митрополит гр. А. Шептицький відправив панахиду по Ів. Франкови. На панахиді були присутні українські громадянські діячі, представники різних українських організацій, збігці Галичане—гр. католики, а також приятелі і почитателі покійного. Пошанувати пам'ять поета зібралось багато публіки й цілий костел був переповнений тими, що прийшли помолитися:

Керенський про будучий лад Росії. В часі своєї подорожі на фронт висловив Керенський у Києві, як зазначив, власну думку, що Установчі Збори висловлять ся за заведенням федеративної республіки („Рѣчь“ з 27 мая н. ст., телеграма П. Т. А.). Знову в Одесі міністер війни Керенський сказав: „Будемо рішуче виступати проти всього того, що може розірвати зв'язь між національностями й розсіпати Росію“ („Рѣчь“ з 31 мая н. ст., тел. П. Т. А.). Заходить питання, котра з тих думок Керенського власна, а котра не його?

Заява литовської національної ради. „Биржевыя Відомости“ з 1 червня н. ст. доносять: Представники литовської національної ради в складі предсідателя бар. С. Шіллінга і членів депутатів М. Ігаса, Ф. Кейніса, о. І. Лаукайтиса і Н. Янушкевича просять нас оголосити таку їх заяву: „З огляду на те, що розійшли ся вістки, немовби в конференції Поляків у Стокгольмі, котра відбула ся в місяці квітні с. р., брали участь представники Литви, литовська національна рада разом з членами Державної Думи, представниками литовського народу, вважає потрібним познайомити громадянську думку Росії, Європи й Америки, що ніхто з представників литовського народу не брав участі в згаданій конференції. Разом з тим, щоб заперечити вістки про те, буцімто на тій самій конференції Поляків у Стокгольмі обговорено питання будучого спільного політичного ладу Польщі й Литви, литовська національна рада в порозумінню з членами Державної Думи, представниками литовського народу, заявляє, що литовський народ признає одиноким справедливим, аби Литві позіставлено шляхом міжнародного признавання можливість самій вибрати, як форму свого правління, так і відношення до сусідніх народів і держав і що на таким порішенню питання будуччини Литви буде настоювати литовський народ непохитно перед лицем усього світа.“

Російські мусульмане за федеративною республікою і проти кадетів. У Москві, як доносить „Кіевская Мысль“ з дня 23 мая н. ст., відбув ся зїзд мусульманів, на яким між иншим обговорювано справу форми державного ладу в Росії. Вели ся гарячі спори між федералістами й унітарістами. В результаті побідили федералісти. За федеративною республікою подано 446 голосів, а проти 271, за унітарною республікою подано голосів 291, а проти 422. Прийнята зїздом резолюція в сій справі така: „Зїзд, обговоривши справу про форму правління, постановив узнати, що найбільше забезпечуючою інтереси мусульманських народів формою є демократична республіка на національних, федеративних і територіальних основах з тим, що національності, які не мають означеної території, користують ся національно-культурною автономією. Для управління загальних питань, що дотикають мусульманських народів Росії, ухвалено заснувати центральну загально-мусульманську раду з законодавчими функціями для цілої Росії“. На зїзді обговорювано також питання про відношення до партії народньої свободи (кадетів). Один з промовців підніс, що вся тактика кадетів по мусульманському питанню відповідає духови відомого заповіту Петра Великого, а другий промовець запропонував висловити негативне відношення мусульман до партії. Ся пропозиція не зустріла жадного протесту.

Успіхи польонізації. З 15 ч. органу „Літа польської державности“ „Strażnica“ довідуємо ся, що в зайнятих центральними державами частях Білоруси й України розвивають

Поляки незвичайно енергичну акцію в цілі спольщення тубільного білоруського й українського населення. В Ковні є 4-класова польська гімназія, у Вількомірі 5-класова польська школа, в Поневежу 4-класова. В Кобрині відкрито 4-класову школу з 6 відділами, а незабаром зорганізуєть ся там 3-місячні учительські курси. В кобринських повіті, де Поляки мають добрі політичні умови, є діяльних 32 польських народніх шкіл. Часопись додає, що цілу масу польських шкіл і заходнок замкнено або унеможливлено їх існування.

Проф. др. Павло Сальвісберґ про поневоленне Українців у Галичині й університетську українську справу у Львові. В ІХ воєнній зопиті мюнхенських „Hochschul-Nachrichten“ у статі „Галичина й Україна“ між иншим читаємо: „Перші (себто Поляки) не мали спішнійшої праці ніж, що зробили також Росіяне, згнести мову останніх (Українців) і доложити всіх зусиль, аби проти права й закону довести до їх виключення з політичного й культурного життя. Більше російською й насильнійшою не могла бути рецепта. Тому-ж легко зрозуміла річ, коли Українці стоять на тім, аби Галичину, котра з своїми більше ніж 8 мільонами мешканців і 78500 квадратними кілометрами, здаєть ся, творить унікал в Європі під оглядом технічної управи, з відомих національних, історичних, географічних і економічних причин поділено на дві окремі провінції, з котрих була-б західна Галичина з Краковом польською, а східна Галичина зі Львовом українською. Тепер відчувають краще ніж перед війною, що означає скріплення України для криття східної фланки Австрії та що також в інтересі їх культурного розвитку зложено в формі зобов'язання австрійським правительством приреченне засновання українського університету не може надто довго зоставати ся нерозв'язаним ані не можна ним, як неменше славним проєктом італійського факультету, in dilatorio постійно то займати ся, то відсувати його. Польща має щодо вищих шкіл у Варшаві й Кракові більше ніж досить, має одержати, як зачувати, у своїй полудневій промисловій частині також ще технічну вищу школу, чому-ж против інтересів цілої монархії маєть ся відмовляти Українцям того, що їм нетільки слушно належить ся, але й що скріпило-б їх тільки під політичним оглядом на пограничнім становищі, а ослабило-б ворога. Росія уважала в своїм часі недурно заснованне українського університету за casus belli, а — як стоять сьогодні справи на Білоруси й на старій Україні — дальше скріплення їх політичного й культурного життя на австрійській області послужить тільки до того, щоб зміцнити клин, який мусимо вбити між осередніми державами й московською рабівничою державою. Коли отже Поляки мають уже те, що їм належить ся, дайте також Українцям те, що є їх!“

П. з. „Німецька пропаганда“ доносить „Утро Росії“ в числі 114 з 20 мая н. ст. таке з фронту: „Кілька офіцерів і салдатів, що втікли у сих днях з німецького полону, підчеркують сильну пропаганду сторонників ідеї автономної України. Наших полонених учать української мови й чомусь-то і німецької. На окремих картах означено межі України, що захоплюють Городно, Чернигів, Курськ, Вороніж, а також Кубань і Галичину. Для полонених Українців уладжено окремі табори з більше зносними умовами життя“.

В справі поправки долі полонених. Як доносять „Биржевыя Відомости“ з 29 мая н. ст., мав попереднього дня виклад про тяжке положення російських полонених др. Смирнов, що вернув з полону, в петроградській раді селянських депутатів. В резолюції звертаєть ся рада до демократії всього світа в справі основної поправки долі полонених. Дальше звертаєть ся рада з покликком до населення в справі тяжкого положення російських полонених і в справі необхідности всенародньої оборони їх і всенародньої помочи їм. Домагаєть ся також рада від тимчасового правительства як найбільших сум на справу помочи полоненим, пороблення всяких заходів коло поширення виміни тощо. Вкінці рада ухвалила предложити всім організаціям на місцях по

Купуйте Памяткову Книжку Союзу визволення України — Календарь на 1917 р. 103 ілюстрацій.

500 стор. друку.

Ціна 2⁵⁰ К., для австрійських вояків і полонених-земляків 2 К. На пересилку долучати в обох разях 30 сот.
Оправлений примірник о 1 кор. 20 сот. дорожше. Замовляти в адміністрації нашої часописи.

обговоренню наведеної резолюції прилучити ся до неї й поширити її серед населення.

Російські умови миру. Денники принесли вістку з Женевы, що російські мирові умови такі: 1) Вільне право самоозначення і самостійності: Бельгії, Сербії, Польщі, Ірландії, Ельзасу й Льотрінген, Шлесвігу й Гольштайну, Вірменії, Литви й України. 2) Загальне розоруження. 3) Свобода морей і торговельного розвитку. 4) Скасування тайної дипломатії. 5) Скликання конференції для ствердження, хто є винником сеї війни.

Приготовлення до розв'язання земельної справи в Росії. „Рѣчь“ з 6 мая н. ст. приносить відозву тимчасового правительства до населення, в якій правительство закликає населення заховувати спокій і зазначає, що земельне питання можуть розв'язати лише Установчі Збори, та подає проект утворення земельних комітетів, яким буде належати визначати роля в приготуванні розв'язання земельного питання та переведення земельної реформи. Тимчасове правительство постановило утворити головний, губернські, повітові та волосні земельні комітети. До головного земельного комітету належатиме: загальне завідування збиранням відомостей, потрібних для розроблення земельної реформи, та приготування до неї вироблення загального проекту земельної реформи. Головний земельний комітет подаватиме тимчасовому правительству предлошення щодо обмеження та припинення діляння раніш виданих законів, коли вони можуть обтяжити плянове розв'язання земельного питання на Установчих Зборах, про усталення в нагальних випадках тимчасових норм земельних відносин та про скасування інституцій і посад осіб, призначених старим правительством для завідування земельними справами, коли їх діяльність буде признана зайвою при нових умовах. До головного земельного комітету належить міністер хліборобства, його помічник, представники губернських земельних комітетів по одному від кожного, 6 представників загально-російських селянських організацій (загально-російського селянського союзу та загально-російської ради селянських депутатів), представники тимчасового комітету Державної Думи, загально-російської ради робітничих і салдатських депутатів, загально-російського кооперативного союзу по 3 від кожного, представники політичних партій по вибору їх центральними органами по одному від соціалреволюціонерів, народніх соціалістів, соціальних демократів (меншевиків), соц. дем. (большевиків), трудовиків, народньої свободи, поступовців, октябристів, центра, націоналістів і незалежних правих, 5 представників від найбільших наукових економічних товариств та фаховці, запрошені головою на засідання комітеті з правом голосу. Представники секцій беруть участь у комітеті з правом дорадчого голосу. Головний земельний комітет має право скликувати загальноросійський і краєві зїзди та призначувати своїх уповноважених для поодиноких місцевостей. Завданням губернських і повітових земельних комітетів є: збирати необхідні для земельної реформи відомости; виконувати постанови центральної влади в земельних справах; порозумівати ся з місцевими урядами і т. д.

Ярослав Весоловський, відомий український діяч і публіцист-редактор, помер у загальному віденському шпиталі о 7 год. вранці 21 червня. Похорон в суботу пополудні.

Від адміністрації.

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату. Адміністрація.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження . . .	—40
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	1:20
4. Н. Boczkowski. Ukraјina a ukraјinská otázka. (Україна й українське питання). По чеськи. З картою України . . .	1—
5. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну . . .	—60
6. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами . . .	—20
7. Пам'яті Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З малюнками . . .	1—
8. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 pp.) . . .	—80
9. Вол. Гнатюк. Українська народня словесність . . .	1—
10. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . .	—50
11. Проф. М. Грушевський. Як жив український народ . . .	—50
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами . . .	1:20
13. Б. Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві . . .	—30
14. Памяткова книжка Союзу визволення України і календарь на 1917 р. з 103 іл. Ціна 2 ⁵⁰ опр. прим. . .	3:70
15. О. Кириленко. Українці в Америці . . .	—50
16. G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема . . .	—20
17. О. Кобець. В Тарасобу ніч. З образками . . .	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками . . .	—50
19. Др. І. Крип'якевич. Українське війське. З малюнками . . .	—40
20. Dr. E. Lewuskyj, Galizien . . .	—60
21. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини . . .	—80
22. Др. М. Лозинський. Галичина в життві України . . .	—60
23. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . .	—50
24. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик . . .	—40
25. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками . . . Брошур. 3 ⁵⁰ , в оправі . . .	4:50
26. Наша пісня. Співаник. 20 найпоп. укр. пісень з нотами . . .	12—
27. St. Rudnyckyj. Ukraina, Land und Volk. Бр. 10— в полотні . . .	—50
28. Сім Пісень. Гостинець для українських вояків. З нотами . . .	—20
29. О. Скоропис-Йолтуховський. Значіння самостійної України . . .	—20
30. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—30
31. M. Trotzkyj. Die ukrainische national-politische Bewegung . . .	—50
32. М. Троцький. Литовці . . .	—40
33. V. Choma-Dovskij. Ukraјina i Ukraјinci (по хорватськи) . . .	1—
34. Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . .	—80
35. Чужинці про українську справу . . .	—40
36. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск . . . Бр. 1— в опр. . .	1:50
37. Проф. І. Шиманов. Роля України в болгарськім відродженні — 20 Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II, St., T. 6.	

На жадання висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

В адміністрації „Вістника С. В. У.“ можна набути отсі книжки видавництва „Відродження“:

Ів. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ. Наталка Полтавка . . .	Ціна 40 сот.
Гр. КВИТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО. Перекотиполе . . .	40 "
Ів. ФРАНКО. До світла . . .	40 "
В. ВИННИЧЕНЬКО. На пристані . . .	40 "
М. ГРУШЕВСЬКИЙ. Про українську мову й українську школу . . .	48 "
М. ПОРНІ. Про автономію України . . .	60 "
Б. СВДЕРСЬКИЙ. Економічні нариси . . .	80 "

Бібліотека Полоненого. Серія перша:

Взірці української літератури в російськім перекладі.
Іванъ Франко. Моисей. З передм. й портр. автора. Ц. 1 К
О. Кобець. Пїсни плївника. Ціна 20 с. з пересилкою 25 с.
Замовляти на адресу: P. Djatlow, Josefstädterstr. 79, 14; Wien.

Зміст: Яку автономію хотять нам дати російські ліберали. — Український військовий зїзд у Києві. — З голосів російської преси про українські справи. — Національна справа на київськім зїзді російських соціальних демократів. — Російські кадети про перебудову Росії й національну справу. — З поезій О. Кобця: Мати. Волинським учителькам. Жінці невольника. Ранком. В день Увечері. Вночі. — Поет. Іван Павлик. Про позашкільну освіту. — М. Кордуба. Північно-західна Україна. 5. Рільництво й годівля домашніх звірат. — Вісти.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.